

GÅRDARNA

ALGUTSERYD

Tidigaste skriftliga belägg ¹: 1498 Algwdzryd

Säteri

Under en del av 1600-talet, omfattades A av säteriprivilegier². Gården brukades då tillsammans med Domnaryd under säteriet Rustorp som ägdes av släkten Wrangel.

Ägare

År 1498 betecknades gården som öde, liggande i Swinehage, den förvärvades då av Arvid Trolle som sedan överlät den till sonen Birger Trolle.

Bland tidiga ägare nämns släktena Falkenberg, Grip o Gyllenstierna.

Från 1721 ingick Algutseryd i Björnebergs egendom. Genom ägostyckning fördelades Algutseryd i $\frac{1}{4}$ mtl litt A och $\frac{1}{4}$ mtl litt B.

Lagfart meddelades för $\frac{1}{4}$ mtl litt B, enl köpebrev 19 dec 1925 för Oscar Carl Andersson och hh Hilma Amelia Andersson som för 38.000 kr köpt fastigheten av Clara Hay.

Genom arv kom gården i sonen Carl Hugo Anderssons ägo.

Torp o backstugor

Soldattorpet Svarterödjorna³, Torpen Bommen, Fällorna, Ledstugan, Moen, samt Nybygget, Backstugorna Hägnet, Mohemmet, Nylyckan, Oxhagen, Sjästugan och Vinbergsstugan.

Bommen har troligen fått sitt namn efter den förste torparen, soldaten Bom, torpet har benämnts trumslagarboställe och på 1820-talet även kallats soldattorp.

Ledstugan var beläget vid Algutseryds gräns mot Stibberyd och där fanns naturligtvis ett "led" som gett namnet. Det berättas att i Ledstugan som låg vid landsvägen bodde en gumma som när hon besökte "hemlighuset" med dörr mot vägen, hade den öppen och när någon skjuts eller gående passerade ropade hon: Vart ska I ta vägen?

Nybygget även kallat Dagtröt, enl sägen stod skogen så tät att dagsljuset hade svårt att bryta genom.

Vinbergsstugans namn kommer från pigan Catarina Vinberg som bodde i stugan.

---

¹ Hänv till Jan Agerts forskning

² Frälsegodsens i Sverige under Storhetstiden

³ Soldater o soldattorp i Bankeryd

Registrerade fornlämningar

Är förutom bebyggelselämningar efter torpen, även 3 st tjärdalar, tyvärr förstörda i samband med skogsbruket.

Ur Domboken Tveta härad 1831

Rättaren för Björnebergs arbetare åt skogen måtte kännas skyldig till laga ansvar för det han icke hindrat arbetsfolket ådraga åtgärder att åtkomma brännvin, varigenom fylleri bland dem uppkommit och slutligen torparen från Nybygget Carl Månsson vådeligen omkommit, samt inlämnar till närmare utveckling frågan,

Till Tveta härads Tingsrätt vid fullföljd av min instämnde talan mot Rättaren på Björneberg Jacob Nygren. Jag har ansett mig skyldig vara att meddela vällovliga Domstolen följande upplysningar om tilldragelserna under den skogsfärd som Björnebergs arbetare under anförande av förenämnde Nygren den 20 i förra månaden företogs, varvid torparen Carl Håkansson från Nybygget utan tillfälle till minsta eller ringaste besinning av det förskräckliga öde vilket honom förestod, döden. Sedan jag efter erhållen underrättelse om dödsfallet genast på morgonen den 21 sistlidne jan på Björneberg, dit Carl Håkanssons döda kropp blivit avförd, sökt upplysningar om händelsen, har jag dels där på stället och dels annorstädes i orten förnummit att om morgonen den 20 i denna månad klockan mellan 6 o 7, Carl Månsson jämte övriga Björnebergsarbetare, åtföljda av Rättare Nygren, begivit sig till en av Björnebergs ägor, omkring $1\frac{1}{2}$ mil, inköpt skogsskift för att hugga långved. Att Carl Håkansson jämte övriga, var för sig, huggit och utkört samt slutligen pålastat 20 - 21 famnar större och mindre stockar av 6 - $6\frac{1}{2}$ alnars längd. Att till detta, till alldeles ovanlig längd, uttagne långvedslasstransport begagnades en vanlig avskodd drög. Att sedan alla arbetarna hämtat fulla lass företogs hemfärden, varunder besök gjordes först uti Skirebo hos nuvarande nämndemannen Sven Pettersson, varefter en utan torparna vid Moen, Anders Erlandsson, nämndemannens släkting, erhållit en Boutelj brännvin, vilken arbetarna förtärde. Att ytterligare besök blivit gjort hos Lars Abrahamsson i Skirebo där efter all sannolikhet något brännvin icke erhållits, men väl kaffe. Att arbetarna begifvit sig därifrån till hemmanet Svinhaga, där den avlidne först och sedan Anders Erlandsson var för sig skaffat sig hos Bonden Anders en Pottboutelj brännvin, varefter färden fortsätter till hemmanet Flaskebo å vars gårde Carl Håkansson, klockan nära 8 om aftonen, under vedlasset som nerom en backe kullstjälpte på släta hårda och jämna vägen, vilken dock av nötingen, något men obetydligt lutade åt sidan, fann sin bane utan att kunna giva det ringaste rop. Att Carl Håkansson var tredje man i ordningen så att undsättning av både dem som var före och efter honom genast meddelades, fast för sent. Lassets tyngd, som i övrigt var med järnkedja sammanbundet i sitt fall krossade Carl och slutligen att Carl Håkanssons döda kropp löstagen avfördes till Björneberg.

Det är vid nu relaterade förhållande evad sannfärdighet jag vågar tro icke kan bestridas som jag mig nödsakad, yrkar ansvar å den tilltalade, helst såsom han för tillfället oinskränkt var den som bestämt vedens längd och lastens drygheit, att föras på en avskodd drög och dessutom gång efter annan under hemresan, obestridd medgivit arbetarna lättsinne för brännvins njutning, varigenom dagen blivit medtagen så att Nygren med folk och ökar måst begagna mörka kvällen så sent att åborna i Flaskebo dels lagt sig och dels voro till reds att gå till vila, då den tilltalade med sitt följe ännu hade minst $\frac{3}{8}$ dels mils väg hem till Björneberg.

Ingaryd den 4 febr 1881 J Agelii

Den tilltalade medgav berättelsen såsom här framställdes vara den med sanna förhållandet överensstämmande men förmålde att det icke är ovanligt, varken att lägga grova lass eller begagna drögar därtill såsom nu skedde, icke heller att så sent färddag, då så som nu inträffade att utom vägens längd till stället, $1\frac{1}{2}$ mil, först måst vägköra.

Den tilltalade vill icke medgiva att någon av folket som åtföljde honom åt skogen varit överlastad.

Boken om Bankeryd, Bill Landén

Nämnden intygar att här i orten vanliga vedlängden sådan som den brukar att köras på drögar är 4 alnar.

Torparen Carl Håkansson från Nybygget, Dagtröt, under Algutseryd som under tragiska omständigheter omkom 21 jan 1831, efterlämnade hustru och 4 barn.

Tändstickslådehjälp

Berättat av Karl Svensson född 1872, upptecknat av Anna Svanberg som sänt det till Folklivsarkivet i Lund.

Ungdoms- och arbetsträff var det då man hade tändstickslådehjälp, en liten hemindustri i torp och backstugor men även hos småbönder som bara hade en eller två kor. Till och med "dödgravaren" i socknen gick på lådhjälp, han var i trettioårsåldern.

Man gick från stuga till stuga och hjälpte varandra, sen fick man hjälp igen då man var i den egna stugan. Pigor o drängar gick inte på sådant utan det var torpar och backstugubarn och småbrukarbarn eller ungdomar, fast även barn ända ner i åttaårsåldern kunde hjälpa till med detta arbete. De äldre gick ej, fast de kunde hjälpa till när man var i deras hem.

Det kunde vara en sex till åtta ungdomar i stugan och man kom i skymningen. Virket och grejorna fick man hämta hos Finnström i Lalleryd som tog hem det från fabriken i Jönköping. Var det någon som hade ök och man kunde få denne till att ta hem det och köra omkring så var det ju bra.

I Bommtorpet tog mor, det var vid 1880-talet och innan, "moakärnan", hon gick i skaklarna och pojkarna var med och sköt på i backarna, ty det var tungt. Virket var rätt. Så glada att hjälpa till var inte de små barnen som hellre ville vara vid sjön och leka men allt eftersom man växte till förstod man att slantarna behövdes. En person kunde inte göra tusen lådor färdiga på en dag. För tusen styck betalades 60-65 öre i arbetslön, sen blev det säkerhetständstickslådor, de var mindre, för dem betalades 1 krona för tusen lådor. Arbetet var lessamt, det blev roligare, fast man fick ha brått, när man härjade med varandra, stänkte klister på skämt, berättade historier, gåtor och vitsar, sjunga hade man ej tid till.

Det bjöds på kaffe och långa skorpor. De yngsta barnen kunde få en polkagris eller en brunsockerbit.

Arbetet tog stort utrymme, spånen la man på ett kålafat jämte sig. På ett bräde ung tio tum brett lade man ut en radda med papper. Ett fat med lim och limborste, sedan gick man över allt på en gång. Ett par satt med utanpålådorna. När korgen var full med färdiga lådor, sköts den bort till en annan som vek gavlarna. En gjorde remsan till innerlådan, en annan bottnade lådan, satte gavlarna kring "klossen" och smällde till med klossen så att klistret fäste. Klistrade sanden och fosforet. Sedan hävdes lådorna ner i kålafatet eller på ett lakan.

När korgen var full plockades lådorna i näten, de var som fisknät, spända i ramar och de hängdes upp i krokarna ovanför varandra i taket, ramarna var $2\frac{1}{2}$ meter långa ungefär. Så skulle lådorna passas samman, innerasken och ytterfodralet, jag har antecknat att man gjorde detta innan de torkades, "passade" lådorna, men det var nog inte förrän de hade torkat och sen hävde man dem på lakan eller i kålafat och det var nu man sandade och fäste svavlet, om jag fattade rätt.

Sen lådorna kommit opp i näten under taket eldades det ordentligt i spisen så att de snabbt torkade, sen ströks svavlet på sidan om det var säkerhetständstickor, var det ej för mycket "härj"

Boken om Bankeryd, Bill Landén

bland ungdomarna hann de göra tusen lådor på en hjälpekväll. När fabriken övertagit detta hemarbete var berättaren där och såg hur det gick till med maskin. Han tyckte då att maskinen bestal människan på hennes inkomst och den arbetade efter samma princip, som hemarbetet, "på löpande band".

Det var mycket ungar från Fällorna, Bommen, Svarterödjorna, Nystövan eller Nybygget och Lestövan, som kvällarna efter Trettondagen blev bjudna till varandra att dansa ut granen. De fick kaffe skorpor o bullar och pepparkakor och ljusstumparna i granen tändes. Även i toppen var ett ljus. Man dansade i ring kring granen och sjöng "nu är det jul igen", "Anders Persa stöva", "Petter i julastöva blankar sina stövlar", "Uti Falabygden" mfl.

Granen plundrades och man delade suräpplena, papperskaramellerna och pepparkakorna. Sen släpades granen ut förstuguvägen, därefter följde ytterligare lekar utomhus.

ATTARP

Attarp enligt litografi från 1860-talet

Attarps huvudbyggnad som den ser ut idag byggdes på 1870-talet

Till vänster den flygelbyggnad som nu finns i Aledal, den till höger är belägen 100 m OSO om huvudbyggnaden.

Den gamla byggnaden revs och brändes 1870 då det pga spökerier visade sig omöjligt att bebo den. Flyglarna undgick emellertid samma öde, den ena såldes och flyttades till Aledal där den numera används som sommarbostad, den andra byggnaden flyttades över vägen mot öster och användes under många år som bostad åt gårdens arrendator.

Tidigaste skriftliga belägg: 1413 Attathorpe ¹

---

¹ hänvisning till Jan Agertz forskning

Boken om Bankeryd, Bill Landén

Gården tillhör förmodligen en av de äldsta i socknen, detta tyder namnet på då Atta eller Atte inte är ett kristet namn. Attas torp, vissa ändelser i namn gjorde att man kom att förändra -torp till -arp, se t ex Nyathorp som kom att heta Nyarp.

Säteri²

Under en mycket lång tid kom gården att omfattas av säteriprivilegier vilket medförde att benämningen följde namnet även sedan privilegierna upphört.

Första kända ägare är Nisse Hakonsson, borgare i Jönköping som år 1413 överlåter gården till Magnus Jönsson, båda av släkten Sparre.

På 1930-talet upprättade stationsskrivare Folke Neij av honom samlade och ordnade uppgifter om ägare av Attarps säteri:

Några av dess kända ägare

1413 - 14-- Riddaren Maghus Jönsson (Sparre?) kommer enligt ett bevarat pergamentsbrev av anno 1413 genom köp i besittning "av gården Attathorpe, liggandes i Bankerydh sokn i Tweta heredt". (ägare under Eriks av Pommern reg.)

Härefter under 100 år, varunder gården innehafts av okända ägare. (under Engelbrekts, Christofers, Carl Knutssons, Christian I:s, Sturarnas, Hans', Christian Tyranns, Gustav Wasas, Erik XIV:s, Johans III:s och Sigismunds reg.)

15-- - 16-- Möjligen den storman med adligt vapen, vilkens gravsten använts som golv i Bankeryds kyrkas vapenhus och nu med bortnött inskription och d:o sköldemärke genom Biskop Reuterskiölds lovvärda ingripande blivit tillvaratagen och placerad å kyrkogården.

16-- - 1636 Kaptenen Johan von Klingspor till Bällsta, Olhamra och Attarp f 1578. Var Hofjunkare och Jägmästare 1604 och ännu 1608. Överjägmästare hos Hertig Johan av Östergötland. Kaptän vid Patrik Ruthwens regemente 1618 och vid Kronobergs regemente 1623. Avgången omkr 1625. Han erhöi i donation av Hertig Johan Olhamra 1611 och Bällsta 1612. Gift före 1605 med Margaretha von Buddenbrock. Han avled i augusti 1636 och begravs i Vallentuna kyrka. (ägare under Carl IX:s, Gustaf II Adolfs och Christians reg)

1636 - 1676 Generalmajoren Staffan Klingspor till Bällsta och Attarp samt Näsbyholm och Olhamra. Son till föregående och f den 26 augusti 1611 på Ekolsund. Ryttmästare vid Smålands kavalleriregemente, överstelöjtnant därstädes 1641, överste för regementet 1657, avsked samma år. Generalmajor av kavalleriet 1674. Han hade tidigare gått i krigstjänst, var en käck krigare och deltog med utmärkt tapperhet i trettioåriga kriget med Carl X Gustafs polska och danska fälttåg. Han sändes 1644 av Gustav Horn med 800 ryttare att betäcka artilleriet, som var på väg från Jönköping i kriget mot danskarna "snapphanarna" 1643-45 och framkom segrande till Lund. Benämningen "snapphanar" tillhör Carl XI:s krig mot Danmark 1675-79. Efter faderns och äldre broderns död 1636 tillföll honom Bällsta, som han bebyggde till säteri. Han erhöi i förläning 1645 Woislawa by och 1647 Demaschowisa ödegods, båda i Ingermanland. Gift 1639 med Sophia Anna Chemnitia, adlad von Chemnitz. Från Generalmajor Klingspor härstamma de svenska adliga, friherrliga och grevliga ätterna Klingspor. Hans porträtt finnes numera hos en hans ättling i åttonde led, Friherre GAO Klingspor i Sköfde. Generalmajor Klingspor avled 65-årig på Attarp den 4 maj 1676 och begravs 5 mars 1680 på samma gång som sin fru, sin måg och sonen Mathias Henrik med stor ståt i Riddarholmskyrkan, varifrån deras lik sedermera flyttades till en av sonen Adolf Magnus uppbyggd präktig graf i Vallentuna kyrka, där hans anors vapen uppsattes och hans lik i dyrbar kopparkista ännu 1855 vid densamma öppnande befanns svepts i vitt siden och svart sammet, med

---

² Frälsegodsen i Sverige under storhetstiden

Boken om Bankeryd, Bill Landén

en slät guldring på ett av fingren samt så väl bibehållet, att handskarna ej en gång förlorat något av sin viheth. (ägare under Kristians, Carl X Gustafs och Carl XI:s reg)

1676 - 1699 Löjtnanten Christian Ludvig Klingspor till Tumbäck, född den 1 sept 1657, son till föregående. "Var 1678 kornett vid Lifregementet till häst, Kejs. Hofjunkare, 1692-93 löjtnant vid sedermera Konung Carl XII:s stora Lifkompani". Gift 6 januari 1687 med Henrika de Moucheron. Han avled den 2 januari 1699 och begravs i Bankeryds kyrka, där hans epitafium är uppsatt. (Hans dotter Sofia Anna f 1693, gift 5/9 1719 på Attarp med Översten von Liphardt, dog 1721 på Attarp och begravs i Bankeryds kyrka). (ägare under Carl XI:s och Carl XII:s reg)

1699 - 1728 Majoren Henrik Abraham Klingspor till Tumbäck, Attarp och Amundstorp, f 1687. Son till föregående, Fänrik vid Bergsregementet 1701, löjtnant därstädes 1703, kapten 1708, major 12/9 1712. Major vid Upplands femmänningsinf.reg. 1714, avsked 1718. Gift 1709 med sin kusins dotter Anna Sophia Stålhammar. Major Klingspor´s på Attarp nämnas i samband med ett besök, som de anno 1727 fingo mottaga av majorskans kusin, välborna Ulrika Eleonora Stålhammar, vilken på sin tid anlade karlkläder och gick i krigstjänst under Karl XII:s fanor. Major Klingspor avled den 27/12 1728 på Attarp och begravs den 10/11 1729 i Bankeryds kyrka. (ägare under Karl XII:s, Ulrika Eleonoras och Fredriks reg.)

1728 - 1742 Majorskan Anna Sophia Klingspor. Änka efter föregående. (ägare under Fredrik I:s reg)

1742 - 1748 Lagmannen Åke Soop, till Intorp och Attarp samt Rustorp, Järstorp och Björneberg, ävensom Olshammar, född den 26 april 1682 på Lygnö, student i Lund 1698, e.o. kanslist i K. Kansliet 1707, tillika auskultant i Svea Hofrätt s.å., vice Häradshövding på Gorland 1708, häradshövding 1710, vice lagman i Bohuslän 1714, häradshövding i Tveta, Vista och Mo 11 oktober 1718, åter på Gotland 1719. E.o. Assessor i Göta Hofrätt 3/8 1719, assessor 1721, Lagman i Skåne och Blekinge 19 maj 1732, avsked 15 juni 1747. Gift den 14 sept 1711 i Stockholm med Margareta Tersmeden, adlad och friherrinna Cedercreutz. Lagman Soop avled den 14/11 1748 på Rustorp och begravs i Järstorps kyrka, där hans vapen uppsattes. (ägare under Fredrik I:s reg)

1748 - 1771 Möjligen en Klingspor. (ägare under Fredrik I:s och Adolf Fredriks reg)

1771 - 1778 Herr Baron Carl Gustav Wennerstedt, Friherre till Skogaholm samt herre till Skörtinge och Attarp, född 1692. President i Göra Hofrätt, Kommendör av Kongl Nordstjerne Orden (utn 1757). Kapten vid Lifdragonregementet 1718. Kammarherre hos Konung Fredrik I 1722. Landshövding i Kopparbergs län 1742. President i Göta Hofrätt 22/11 1755, avsked 25/1 1771. Var med Carl XII vid Fredrikshald. Blev 1743 tillfångatagen av dalkarlarna vid deras upprorståg till Stockholm (Stora Daldansen), emedan han avrådde dem därifrån. Han var gift 1727 med Ebba Magdalena Hierta och fader till Generalmajoren Gustaf Filip Wennerstedt. Baron CG Wennerstedt, som var befryndad med ätten Klingspor, var en jovialisk och glad man, men tillika diktatorisk. Han avled den 7/2 1778 på Skogaholm, (ägare under Gustaf III:s reg.)

1778 - 1785 Herr Baron Christian Fredrik Klingspor, född 1711, vice president i Göta Hofrätt, Hofrättsråd, Riddare af Kongl Nordstjerneorden. Hofjunkare 1739, Kammarherre 1743. Gift 1743 i Stockholm med Anna Magdalena Pauli. Han blev friherre 1771. Var son till Major Henrik Abraham Klingspor och fader till Fältmarskalken Greve Wilhelm Mauritz Klingspor, som blev Greve 1799. Baron Christian Fredrik Klingspor ägde även Stora Kärr och var en av grundläggarna av Ryfors bruk. Han avled den 3 januari 1785 i Jönköping och begravs i Bankeryds kyrka. Vilar numera i familjegraven på Bankeryds kyrkogård. (ägare under Gustaf III)

Boken om Bankeryd, Bill Landén

1785 - 17-- Överjägmästaren Adam Fredrik Silfverhielm till Klemmestorp samt Attarp och Månseryd, född den 28 mars 1738. Löjtnant vid Jönköpings Regemente 1766, avsked 1772. Överjägästare . Deltog i Pommerska kriget 1757-62. Gift den 30/12 1768 på Klemmestorp med Maria Roos av Hjälmäter, född och död på Klemmestorp. Överjägästare Silfverhielm dog den 5/1 1802 på Månseryd. (ägare under Gustav III:s och Gustav IV Adolfs reg.)

17-- - 1799 Löjtnanten Carl Johan Gyllenram till Sätra och Trehörna, född den 29/1 1723. Volontär vid Östgöta Kavalleriregemente 1739, Korpral därstädes 1740, volontär vid Franska armén 1745, Löjtnant vid Comte de Saxe infanteriregemente 1745, fäntik vid Garnisonregementet i Göteborg 1750, löjtnant 5/5 1761, avsked 22/12 så. Var med i belägringarna av Antwerpen, Mons, Charleroy och Namur samt slaget vid Rocoux. Gift (2:o) den 2/11 1770 på Rotenberg med Catharina Antoinetta Kindt, född 1740, död 17/3 1800 på Attarp i Bankeryds socken. Löjtnanten Gyllenram dog den 6/2 1799 på Sätra. (hans son, stabsfänriken vid Jönköpings regemente Gustav Adolf Gyllenram, dog ogift den 3/1 1800 på Attarp). (ägare under Gustav IV Adolfs reg.)

1799 - 1800 Fru Catharina Antoinetta Gyllenram. Änka efter föregående. (ägare under Gustav IV Adolfs reg)

1800 - 1813 Hofrättsrådet Gustaf Gabriel Silfverhielm, född den 22/4 1751. Hofrättsråd 9/6 1800, avsked 17/5 1803. Avlägsen släkting till Överjägästaren Silfverhielm. Gift 1791 med Friherrinnan Eva Maria Fock. Han avled den 14/9 1813 i Lidköping. (ägare under Gustav IV Adolf och Carl XIII:s reg.)

1813 - 1814 Majoren Wälborne Herr G. Axel Gedda, gift med Wilhelmina Fredrica Thott. Denne ägare var befryndad med ätten Klingspor. Han sålde gården den 16/4 1814. (ägare under Carl XIII:s reg.)

1814 - 1844 Häradshöfdingen Wälborne Herr Carl David af Sandeberg, född den 16/4 1792. Vice Häradshöfding, e.o. kanslist. Köpte Attarps säteri den 16/4 1814. Gift den 1/6 1815 på Tubbetorp med Theophile Frigell. Han avled den 23/4 1844 på Attarp. (ägare under Carl XIII:s och Carl XIV Johans reg.)

1844 - 1845 Controlleuren Per Ludvig Ekwall. (köpebrevet är av den 30/8 1843) han var den förste kände ofrälse ägaren av Attarp. Dog 1845, mördad av sin familj genom gift. (ägare under Oscar I:s reg.)

1845 - 1849 Fru Hedvig Christina Ekwall, född 1802. Änka efter föregående. Hon var anklagad och häktad för mordet på sin make men frikänd på grund av bristande bevisning. (ägare under Oscar I:s reg.)

1849 - 1857 Magasinsförvaltare Christh. Ulr. Dahlberg från Motala och hans hustru Ulla Pahl, syster till nyssnämnda fru Ekwall. (ägare under Oscar I:s reg.)

1857 - 1857 Possessionaten Nikolaus Lundberg. Köpte säteriet på auktion den 5/3 1857. (ägare under Oscar I:s reg.)

1857 - 1868 Anders Nilsson i Hellestorp, som den 12/12 1857 inköpte Attarp och samma dag transporterade köpebrevet på sin son, lantbrukaren Alfrid Wilhelm Vicktor Andersson. Denne ägde gården, då järnvägen drogs fram tvärs över Attarps gamla allé. Den 24/10 1868 försåldes på konkursauktion. (ägare under Oscar I:s reg.)

Boken om Bankeryd, Bill Landén

1868 - 1881 Patron Paul Edvard af Klinteberg, född 1832. Gift 1866 med Matilda Augusta Juberg. Det var under denne ägares tid, som det gamla, förnäma Corps de logiet med flyglar revs och brändes på grund av "spökeri" och det nuvarande uppfördes. Detta byggdes av stormfällt timmer från Backamo, som på 1860-talet härjats av en cyklon. Patron af Klinteberg beskrives som en godsint husbonde, ehuru häftig. Bestraffade handgripligen sin rättare vid ett tillfälle, då superi förekommit under slåttern. Dagen därpå betalade patronen örfilen med 50 Riksdaler. Efter försäljningen av Attarp ägde han ett par mindre lantgårdar i Jönköpings närhet. Han var på senare tid bosatt i Jönköping. (ägare under Carl XV:s och Oscar II:s reg)

1881 - 1897 Lantbrukaren Gustaf Johansson från Habo, född 1834. Gift med Maria Larsdotter. Han bar öknamnet "gråtar`n" på grund av sin gnällande stämma och ofta rinnande ögon. Död 1902 och begravnen å Bankeryds kyrkogård. (ägare under Oscar II:s reg)

1897 - 1923 Disponenten Erik Räf, Riksdagsman, född den 27/8 1858 i Hjulsjö. Politiker, nykterhetsivrare, missionsvän. Riksdagsman i 2:a kammaren fr o m 1903. Disponent Räf inköpte säteriet Attarp 1897. Han avled den 30/5 1923 i Lund och är begravnen å Bankeryds kyrkogård. (ägare under Oscar II:s och Gustaf V:s reg,)

1923 - 1936 Fru Anna Räf änka efter föregående, född den 2/10 1860 å St Hällsjön, Grythyttan, död den 6/6 1936 och begravnen å Bankeryds kyrkogård. (ägare under Gustaf V:s reg)

1936 - 1953 Arvingarna efter föregående fru Anna Räf behöllo säteriet under egen förvaltning intill den 1 juni 1953 då Bankeryds kommun övertog Attarp enligt ett i februari samma år undertecknat köpekontrakt. (ägare under Gustaf V:s och Gustaf VI Adolfs reg.)

Ovanstående uppgifter intill 1923 äro samlade och ordnade 1937 av Folke Neij, som tillägger: Salvo errore et omissione - possessoribus hodiernis dedicavit.

Anno MCMXXXVII

Fulco Neij

Uppgifterna för tiden efter 1923 har lämnats av Gustaf Räf, Bankeryd, som närmast omhänderhaft säteriets förvaltning under den sist nämnda perioden 1936 - 1953.

Som ovan, Gustaf Räf

Väg till kyrkan

När järnvägen 1865 drogs fram från Falköping till Jönköping skar den av vägen mellan Attarp och Kyrkan, denna väg utgjorde en allé och man kan fortfarande från alléns början vid Attarps huvudbyggnad se en del träd på andra sidan järnvägsbanken som utgjort en del av allén. Kyrkvägen från gårdarna Sjöåkra och Nyarp anslöt vid Attarp till denna väg.

Torp o backstugor

Torpen Dannekullen och Tröka, backstugorna Espåsen och Högalund.

Dannekullen har fått sitt namn efter att här bodde en "Danneman" och/eller "Dannekvinna", "Danne" var beteckningen för en person med stort kunnande och livserfarenhet, en person till vilken man kunde vända sig med alla sina bekymmer antingen de var av personlig art eller i fråga om tvister eller annat.

Tröka lär ha fått sitt namn efter läget högt uppe backarna, man fick "tröka" sig upp. Espåsen kallas även för Aspåsen.

Registrerade fornlämningar

Stensättning och stensättningsliknande lämning högst uppe på det sk Torpområdet, stenåldersboplats belägen vid AS Sunesons villa Ekeberga, fynden där utgörs av yxa, malstenar, slipsten mm, Attarps huvudbyggnad uppförd på grunden till det tidigare Corps de logiet, slipad flintyxa o flintmejsel, fyndplats okänd, vägskälet "Knäppet" som utgör korsning mellan Järnvägsgränd och Sjöåkravägen, namnet förmodligen från att dessa vägar här "knäppte" samman.

Giftmorden

Följande är hämtat ur en av Bankeryds Hembygdsförenings "småskrifter" författade av Göran Åberg.

Huvudbyggnaden på Attarps gård på 1840-talet var i två våningar och hade brutet tak. På gården fanns också två flyglar. Denna gård, som var den största i Bankeryd, inköptes 1844 av förre kontrollören vid kronans kalkbrott i Borghamn i Östergötland Per Ludvig Ekvall. Familjen i övrigt bestod av hustrun Hedvig, ofta kallad Hedda, samt sex barn i åldern 10 till 19 år. Familjen hade det gott ställt. Man visade stor gästfrihet och i socknen åtnjöt familjen Ekvall på Attarp stort förtroende. Det förhållandet skulle dock snart förändras.

Arsenik i spenaten

Onsdagen den 28 maj 1845 kände sig Ekvall inte bra. Han klagade över illamående och fick starka uppstötningar. Så småningom avtog illamåendet och efter ett par dagar var han åter frisk.

En vecka senare, torsdagen den 5 juni, blev han emellertid återigen sjuk, kände sig illamående och kräktes kraftigt. Det var inte bara kontrollören Ekvall, som kände sig sjuk den där dagen. Det var också pigan Maja-Stina och makarna Ekvalls 14-åriga dotter Henrietta. Samtliga tre blev snabbt allt sjukare och pigan Maja-Stina dog efter svåra plågor, kräkningar och muskelryckningar. Alla tre hade blivit sjuka sedan de ätit spenat.

Under natten till fredagen blev också Ekvall sämre. Läkare tillkallades, och arsenikförgiftning konstaterades. I samband med att pigan Maja-Stina obducerades, konstaterades också hos henne arsenikförgiftning. Ekvall fick då motgift och blev bättre.

På söndagsmorgonen drack Ekvall en halv kopp havresoppa, vilket medförde nya symptom på förgiftning. Under dagen blev kontrollör Ekvall allt sämre, och på natten till måndagen avled han. Kronolänsmannen satte genast igång med polisundersökning. Vid förhören anklagade då fru Ekvall en annan piga, Hedda Thorman, för fosterfördrivning, varefter denna piga häktas och förs till Jönköping.

Första rättegången

Den 20 juni inleddes den första rättegången om giftmordet på Attarp. Den ägde rum i Ingeryd i Tenhult, som var Tveta härads tingställe vid denna tid.

Det första vittnet som inkallades, var naturligt nog husfrun Hedvig Ekvall. Hon menade, att det hade varit arsenik i den mjölk, som hade använts vid tillagningen av spenaten. Giftet var avsett för Maja-Stina, som enligt Hedda Ekvall var enda vittnet till pigan Heddas fosterfördrivning. Pigan Hedda Thorman nekar till anklagelsen för fosterfördrivning.

Därefter hördes de ekvallska barnen. Äldsta dottern var Sofia, som hade skött fadern. Hon hade inget att säga, inte heller Henrietta, som hade hjälpt modern vid tillfället. En tolvårig flicka visste inte heller något om saken. Två av pojarna hade varit ute med gårdsfolket. Till slut hördes äldste sonen Vilhelm. Han trodde sig veta, att Hedda ville förgifta Maja-Stina.

Foster i gödselhögen.

Ytterligare tolv vittnen hördes, bl a stalldrängen Gustav. Han sade, att Hedda gjort sig av med ett foster i julas och grävt ner det i gödselhögen. Till det fostret skulle Vilhelm ha varit far.

En annan av tjänstefolket, pigan Inga-Stina, hade hört Hedda säga, att det vore lika bra att hon bleve dömd. Rätten tog därefter åter in Vilhelm, och vid förfrågan erkände Vilhelm brottslig förbindelse med Hedvig. Resultatet av vittnesmålen var, att Hedda kvarhölls i häkte.

Nya förhör

Under den närmaste tiden inlämnade Hedda en skrivelse till rätten, vari hon erkände otillbörligt förhållande till Vilhelm. Vid de fortsatta förhören uppgav hon, att hon haft två missfall, och att hon grävt ner det senast födda fostret i gödselhögen. Vid ett senare förhör erkände hon sig ha fött ett levande foster med 15 graders kyla och att hon då gömt det i gödselhögen. Till förgiftningen nekade hon emellertid helt och hållet.

Också Vilhelm förhördes. Därvid medgav han, att han önskat faderns död. Resultatet av detta medgivande var, att också Vilhelm sattes i häkte.

Ytterligare medgivanden

Pigan Hedda Thorman kom med ytterligare medgivanden i augusti. Hon angav då, att Maja-Stina hade varit henne behjälplig vid nedgrävningen på gödselhögen och att hon därför beslutat sig för att skaffa Maja-Stina ur världen. Hon sade också, att Vilhelm hjälpt till. Det var han som hade gett henne arseniken, som hon till större delen lagt i spenaten men också i mjölken.

Till denna anklagelse nekade Vilhelm helt. När fru Ekvall och dottern Sofia hörde anklagelsen, uppträdde de båda enligt protokollet hysteriskt inför rätten. Deras uppträdande blev inte lugnare under nästa vittnesmål.

Ett nytt vittne trädde nämligen fram. Det var Maja-Stinas bror Gustaf. Han berättade, att det var Sofia, som hade bett om hjälp med anskaffning av arsenik. Hon skulle enligt uppgift använda det som fläckborttagningsmedel. Gustaf hade införskaffat arsenik i Jönköping men lovat att tåga om saken.

Sofias erkännande

Därmed inträdde en ny vändning i rättegången. Det var nu nära midnatt, och i rättssalen var det nermörkt. Endast två till hälften nedbrunna ljus på domarbordet lyste längst fram. Spänningen var stor. Alla utom Sofia fick avlägsna sig.

Erkännandet kom hastigt med orden, att det var hon som tagit livet av sin far och att det var hon som hade lagt arsenik i spenaten. Orsaken uppgav hon vara faderns hårdhet liksom hans begivenhet på starka drycker. Hon sade sig heller aldrig ha kunnat göra sin far till lags, och dessutom hade hon förlovat sig med militären Lindberg mot faderns vilja.

Vid förfrågan uppgav hon sig vara ensam om brottet. Hon erkände, att hon också hade lagt arsenik i gröten veckan före dödsfallen.

Följden av Sofias erkännande blev naturligt nog, att hon häktades. Däremot frigavs Vilhelm. Pigan Hedda Thorman återtog i samma stund allt hon sagt förut, även barnamordet.

Nya rannsakingar

I september var det dags för femte rannsakingen. Vid det tillfället återtog Sofia sin bekännelse. Hon angav då, att det var fadern, som hade bett henne skaffa arsenik, därför att han ville begå självmord. Orsaken till detta var hans dåliga affärer, vilket egentligen gjort familjen utfattig. Sofia hade då lovat att göra sin far till viljes. De tidigare erkännandena hade Sofia gjort på grund av löfte till fadern.

I detta samband fördes ett nytt vittne in, nämligen fästmannen militären Lindberg. Han uppgav sig vara hemligt förlovad med Sofia, men han visade också upp ett graverande brev från modern och Sofia, som rätten studerade med intresse,

Läkarens vittnesmål

Den sjätte rannsakingen ägde rum i oktober. Fru Ekvall uppträdde fortfarande hysteriskt inför rätten, bl a när prästen i Bankeryd och provinsialläkaren i Jönköping vittnade, Läkaren menade, att Sofia inte verkat angelägen om läkarbesök på Attarp, när hon bett honom härom. Han intygade arsenikförgiftning, som han konstaterat, när han hade öppnat liken. Läkaren

Boken om Bankeryd, Bill Landén

påtalade också vissa graverande saker för fru Ekvall i samband med besöket på Attarp. Han hade bl a förnummit köld och likgiltighet kring dödsläget.

Lasarettets dårkammare

Rättegången fortsatte med nya rannsakingar. Sofia blev sjuk och måste tas in på lasarettet. Den kommande rannsakingen skedde därför på lasarettets dårkammare.

Vid den återtog Sofia sitt förra återtagande. Hon erkände nu, att det var hon och modern, som var de skyldiga, och att det var modern som var huvudansvarig.

Fru Ekvall tillbakavisade beskyllningen och förnekade enständigt, att hon hade något att göra med förgiftningen. En häftig ordväxling uppstod mellan mor och dotter, beledsagad av blix och dunder på grund av ett häftigt åskväder över Jönköping, enligt referenten. Modern antydde under denna ordväxling incestförhållande mellan far och dotter.

Resultatet blev, att fru Ekvall också häktas och mor och dotter befann sig därefter alltså i samma häkte. Exakt ett år hade då gått, sedan kontrollör Ekvall och pigan Maja-Stina dött genom arsenikförgiftning på Attarps gård i Bankeryd.

Slutbehandling i målet

Inför slutbehandlingen i målet rådde stor spänning. Vem var den skyldige eller vem var de skyldiga? Egentligen borde frågan formuleras så: vem ansåg rätten vara den skyldige eller den skyldiga? Stor spänning rådde alltså, inte minst på Jönköpings-Bladets redaktion på nuvarande Hotellplan i Jönköping, där den sedermera namnkunnige författaren Carl Jonas Love Almqvist refererade och reagerade.

Slutbehandlingen ägde rum den 14 juli 1846, och rättens bedömning av de anklagades skuld var följande i den ordning de inblandade häktades:

Pigan Hedda Thorman dömdes, trots läkares intyg, att hon inte framfött något foster och inteheller troligen varit havande, på grund av sin första bekännelse, som hon tagit tillbaka, att genom olovlig beblandelse med Vilhelm blivit havande och lagt fostret i lönn, till 24 par ris, fängelse och arbete i tukthus i två år samt uppbar kyrkoplikt en söndag i Bankeryds kyrka.

Vilhelm Ekvall frikändes helt för detta. Han dömdes dock för annat, bl a smädelse av sina föräldrar, brottsligt liv, fylleri och att vid ett tillfälle ha uppfört sig oanständigt vid gudstjänst i Habo kyrka. Sofia Ekvall dömdes skyldig till mord genom arsenikförgiftning på sin far och på tjänstepigan Maja-Stina att mista livet genom halshuggning. Vid avkunnande av den domen segnade modern Hedda ner och svimmade.

Modern Hedvig Ekvall kunde i brist på bevisning ej fällas.

Överklagande

Domen överklagades i Göta Hovrätt. Hovrätten försatte Hedvig Ekvall på fri fot, och hon kom tillbaka till Attarp och skötte sedan gården med hjälp av en förvaltare.

Den fastställde pigan Hedda Thormans straff, som hon avtjänade lydigt och stilla. Hon återkom därefter till Bankeryd och anställdes på fattigstugan, dvs i offentlig tjänst, vilket visade vad bankerydsborna ansåg om domen. Hon gifte sig så småningom med en smidesarbetare och bodde kvar i Bankeryd till sin död.

Hovrätten mildrade dottern Sofias dom till livstids straffarbete. Hon fördes till Norrköpings fängelse och avtjänade sitt straff. Sofia Ekvall beskrevs av fängelseledningen som snäll, foglig, arbetsam och plikttrogen men uppvisade ingen som helst ånger. Efter trettio år frisläpptes hon från fängelset. Hon bar därefter bröd i tjugo år. Hela tiden lade hon skulden på modern, vid vars död hon enligt uppgift inte visade någon sorg, ingen ånger. Sofia Ekvall dog 1897 vid 73 års ålder.

Göran Åberg

Boken om Bankeryd, Bill Landén

Det sensationella brottmålet väckte ett enormt uppseende på sin tid och behandlades som nämnts bl a av författaren CJLAlmqvist liksom av andra författare. En sentida granskning av fallet gjordes på 1950-talet av advokaten och författaren Yngve Lyttkens i boken Attarpsmorden, Bonniers förlag, 1953, vartill den intresserade hänvisas för en utförligare beskrivning av giftmorden på Attarp.

BACKEN

Bilden visar Backen Västergård

Backen bestod av 4 gårdar och kallades Backa by.

De fyra gårdarna var Backen Klockaregård, Backen Mellangård, Backen Västergård samt Backen Östergård, den senare och Backen Klockaregård slogs tidigt samman till Backen Öster- o Klockaregård.

Tidigaste skriftliga belägg¹ är från år 1451 då nämns Haelga Haralds oppa Bakkano.

Backen öster- o klockaregård har varit i kyrkans ägo och utgjort försörjning för kyrkoherden.

I Tvetå Härads dombok står att läsa den 7 oktober 1693 att Cappellanen Hr Johan Martiniis har sitt boställe på Östergården i Backen och att han även är ståendes över Klockaregården.

I samma dombok kan man år 1701 läsa om delning av ägorna mellan Cronohemmanet Östergården, frälsehemmanet Millangården och skattehemmanet Wästregården.

De tre gårdarna Östergården, Mellangården och Västergården hade var sina sjöskift som sträckte sig ända ner till Vättern.

Mer om gårdarna i Backen finns att läsa i rättsprotocoll. 7 oct 1693 Then husesyn som Nämndemännen Arfwid i Måhleskoug och Swen i Swijnehaga med Länsmannen Nills Palanderden 15 september 1693 hållit uppå Capellanen Hr Joh. Martiniis i Bankeryd och Järstorps boställe Östergården i Backen blef upläst och Capellanen till säkerhet intecknad; sä wähl som öfwer Klockaregården ståendes Capellanen och wederbörande fritt att sökia de förre åboende laagligen öfwer huuseröthan.

Vid delning av ägorna 3 junij 1698 blir Swen i Swijnehaga och Arfwid i Måhleskoug förordnade att bewijsta delningen emellan Cronohemmanet Östergården, Frälsehemmanet Millangården och Skattehemmanet Wästregården i Backen.

Backen Mellangård

Har under århundranden tillhört samma ägare som Attarps säteri.

Backen Västergård har innehafts av ett antal personer som Presidenten i Göta Hofrätt, Commendeuren, Högwälborne Baronen, Hr Carl Gustaf Wennerstedt och Herr Hofmarskalken, Baron Gustaf Adelsvärd, denne senare överlät 1853 gården till Magnus Johannesson som sedan lät gården gå vidare till sonen Karl Magnusson vilken fullföljde traditionen genom överlåtelse till sin son Erik Magnusson

Backen Öster o Klockaregård bidrog till kyrkans försörjning, kallades därför Prästgården, dessutom fanns det en arrendatorsbostad.

---

¹ ortnamnsforskare Jan Agertz

Den äldre Prästgården

Arrendatorsbostaden (t h skymtar Prästg).

Ladugården låg ända ute vid Björnebergsvägen, björken mitt i bilden stod kvar länge efter att byggnaden rivits, nu finns bara stubben kvar.

Det var många Backamofamiljer som köpte sin mjölk här i Prästgården

Torp o Backstugor

Torpet Madbacken som var beläget vid Domsand alldeles i slutet av vägen mot Västergötland, var det enda torpet under Backen. Torpstugan flyttades på 20-talet till Sjöakra där den benämndes Fiskaretorpet och kom senare att bli huvudbyggnaden i Bankeryds Folkets Park. Intill torpet Madbacken fanns ytterligare en mindre stuga, backstugan Madbacken.

Backstugan Norige, även kallad Fåfängan, låg 200 m söder om Madbacken. Norige var en krog vid vägen, stugan flyttades först till Aledal där den kom att kallas "Lilla Norjet", senare flyttades stugan till Wrån i Kortebo där den står kvar i om- o tillbyggt skick.

Torpet Moen eller Mostugan finns med på en karta redan 1769 den låg också utmed Björnebergsvägen på Backamo. 1968 plockades stugan ner och flyttades till Stenbergä.

Backstugan Barnhem byggdes 1862 av arbetsskarlen Anders Gustaf Pettersson som ur fattigkassan fick 15 Riksdaler för att bygga sig en stuga, Magnus Johannesson i Backen hade lovat att upplåta tomt. Stugan fick sitt namn av att familjen hade 4 söner och 4 döttrar.

Backstugan Ekedal har sitt namn efter de ekar som växte på platsen.

Backstugan Ljungarp, tidigare kallad Moen revs 1970 och dess siste innehavare smeden Arvid Ljungberg har gett namnet åt Ljungbergs gårde.

Mostugan Öen backstuga eller Öa. Här bedrevs tidigare krogrörelse och under senare hälften av 1800-talet drevs affär som sköttes av skomakare Anders Gustaf Nilssons hustru Lotta Kristina. Efter inbrott i affären sov Nilsson alltid med skomakarhammaren under kudden. Öa brann ner i oktober 1964.

Boken om Bankeryd, Bill Landén

Backstugorna Skogslund och Sand var också belägna utmed Björnebergsvägen på Backamo.

Till Backen hörde även backstugan Sköttängen som var belägen på den mark som ägaren till Månseryd hade skjutit till Backen Öster- o Klockaregård för att socknens präst skulle få en bättre försörjning.

Vid järnvägsövergången byggdes 2 st Banvaktstugor, nr 642 byggdes år 1864 och beboddes av vanvakter o banbiträden till mitten av 1950-talet. Stugan ligger kvar och lär vara den enda utmed banan Falköping - Nässjö som inte förändrats sedan den användes som banvaktstuga, denna stuga disponeras av Bankeryds Hembygdsförening. Den andra stugan med nr 641 byggdes i mitten av 1870-talet och flyttades i början av 30-talet till Klerebovägen och är nu om- och tillbyggd.

Registrerade fornlämningar

på Backens mark är

Vid Domsand tidigare växande tall, den så kallade Smålandstallen, färdväg ner mot Domneån med grind ovanför backen samt borttagen träbro

Bebyggelseämningar backstugan Norige, torpet och backstugan Madbacken

Milstolpe, borttagen, som stått i nuvarande korsningen Mogatan - Björnebergsvägen.

BANKERYD

Bankeryds stom

Bankeryd bestod av 3 gårdar och kallades Bankeryds by.

Tidigaste skriftliga belägg är 1542 Bankeryd och Banckaridtt¹

Enligt mantals- o boskapsräkning år 1636 i Bankeryd fanns följande brukare,

Lars Pedersen 2 mantal, Lars Torsson 2 mantal och Arvid 2 mantal.

Bankeryds Stom eller Stombnen som den benämns 1652.

Bankeryds Östergård kom år 1682 genom ett byte att tillfalla Kronan, Bankeryds Klockaregård kom på samma sätt att tillhöra Kronan år 1685. Båda gårdarna kom genom ett Kungligt brev 8 juli 1695 att anslås till Kaplansboställe

Mer om gårdarna i Bankeryd finns att läsa i rättens protocoll; Domboken Tveta Härad 7 oktober 1681, Uppwijstes Härads Höfdingens Wäl:ne Christopher Gyllengrips förmedlings och frijheitsbreef av d 7 Febr 1680, Hwaruti Kläckaregården i Bankeryd, befinnes wara förmedlat till en fierding, sampt warit ööde och i dy sammaledes på frijheet emoth ödesmählet wara afslagen, och såsom öfwer samma hemmans lägenheeter begiäras Tings attest, altså inlade Nämbdemännen Måns i Swijnehaga, Anders i Granshult och Länsman Erich Larsson, som sådant besichtigat hafwer, en Syningsskrift, hwarutiefterskrefne lägenheter till dhenna Kläckaregården i Bankeryd befinnes med hwad husen anbelangade, så äro the neder ruttne och förlorade, undantagandes dhem Bonden Måns, then ther hemmanet Upptaget hafwer hindt att reparera och förfärdiga åkeren till 4 tunnelandh som åhrlig Såås, och 2 tunl. I trädhe, hwilket alt är Skrijn Sandiordh, ängen widh pass 32 Stacka wall, men ingen beteshage, lijten och mager utmarck, inen fälleskoug, eij heller giärdsle eller wedeskoug af något wärde, ingen Timberskoug, dhere kan icke heller försöras mehr än 8 nööt, 2 hästar, och några stycken fåår; och kunde Nämbdemännen, dhetta hemman icke högre skatta än för fierde dels skatte, hwaröfwer Tings attest meddeelt wardt.

Domboken Tveta Härad den 3 Febr 1733. Comministern Ehre wyrdige och Wällärde Hr Petrus Ödman låtet instämna Per Bengtsson i Allgutzeryd angående oduglige giärdesgårdar på Capellans Bostället Bankeryd Östregård.

Torp, backstugor och övrig bebyggelse

Under Bankeryd fanns inga torp

Backstugorna var följande

Bäckastugan som låg vid den lilla bäcken som korsar vägen mellan Kyrkan och Labbarp, det är troligt att det är samma stuga som låg vid en mindre bäck utmed Kyrkvägen på Bods mark, den hette även där Bäckastugan. Gunnar Levander från Huskvarna bodde tillsammans med sin mor några veckor om somrarna hos Anna Daniels i Bäckastugan. Anna var dotter till Daniel Andersson och Kajsa Magnusdotter. Daniel var slöjdare och gjorde träskedar. Gunnar berättar, stugan var av ryggåstyp,

---

¹ hänvisning till Jan Agertz forskning

Boken om Bankeryd, Bill Landén

belägen vid vägen från Labbarp mot Kyrkan i slutningen ovanför en dalsänka. Under tiden vi bodde där plockade mor blåbär och något hallon, det fanns gott om bär i Attarps marker. Möbleringen i stugan var enkel, allting var mycket rent och ständigt pyntat med blommor. Anna lär ha städad i den närbelägna skolan och vintertid även skött eldningen.

Förelund utmed Björnebergsvägen på motsatta sidan om vägen låg Sand.

Några hundra meter längre söderut låg på var sin sida om vägen backstugorna Östra o Västra Ledstugan, namnet från att Bankeryds gräns gick därtill och där fanns naturligtvis en grind över vägen.

Östra Ledstugan, även kallad Grindstugan, ägdes under 1900-talets första hälft av smeden Boström, stugan finns kvar, dock flyttad ett stycke från vägen, smedjan låg alldeles vid vägkanten.

Västra Ledstugan användes en tid som kontor åt Bankeryds Trä, den flyttades sedan till Fröjden under Tornaryd.

Registrerade fornlämningar

är Hembydsgården med sina hus och samlingar, Platsen för den gamla Kyrkan, kyrkogårdsmuren samt trappan i den norra muren.

Platsen för Bäckastugan samt en bit av vägen därifrån mot Labbarp, kallad Kyrkekällan. Platsen för Fattigstugan som flyttades till Hembydsgården samt platsen för en äldre fattigstuga.

Ur Tveta Häraads Dombok

Söndagsaftonen den 8 februari 1835, hände det saker på Bankeryds stom. En samling manliga Bankerydsbor hade träffats och blivit insläppta hos brukaren Anders Thorsson i boningsstugan på Stommen. Det var en stor skara, cirka 15 stycken drängar, soldater, torpare, klockare, lärlingar, hemmansägare m fl-

Nu hände det som inte fick hända, det blev s k Hazardspel, något som var absolut förbjudet. Spelet var om en klocka som en av deltagarna ställde upp med, det var ett slags lotteri med lottsedlar. Detta kom till länsmans kännedom, det hade också varit lite fylleri och bråk. Alla som varit med blev instämnda till tinget, Anders Thorsson som upplåtit sitt hus och hans dräng som lottat ut sin klocka fick först stå till svars. De som uteblev fick betala 16 skilling vite. Det blev ny rättegång, Anders Thorsson förnekade att han varit hemma men ett vittne intygade att han varit hemma och gått ut och in mellan en kammare och själva stugan.

Det blev många stämningar denna olyckliga söndagseftermiddag. Kronolänsman Agelii tilltalar Anders Thorsson för att han under sista sommaring varit rörd av starka drycker och uppfört sig oanständigt inför rätta. Hans Larsson från Backen hade stämt klockaren Erik Axel Lövgren för att han hade ofredat Jonas Jönsson på Motorpet den 8 febr å allmänna landsvägen vid Bankeryds kyrka. Klockare Lövgren pliktat för fylleri första gången för att han fällt Jonas Jonsson och för att detta hänt på fredligt ställe en söndag på landsvägen invid Bankeryds kyrka, 1 riksdaler 32 skilling, allt banco till treskifte, utom böterna för fylleri.

Det blev många turer i Hazardspelet, i vintertinget 1837 togs det ånyo upp.

Boningsstugan på Stommen är säkert vår Hembydgsstuga, Anders Thorsson bodde där när Hazardspelet ägde rum.

BODH

Almfors gård i Bod

Tidigaste skriftliga belägg 1549 Boo¹
Bodh består av 2 st mindre gårdar

Florins gård

Ägare

Till de båda gårdarna har under århundradena förekommit ett stort antal ägare till åttondedelar sextondedelar, trettiotvåndedelar osv, dessa återkommande splittringar har uppstått vid arv och skulle bli för omfattande att redogöra för här.

Torp o backstugor

Soldattorpet Lid² var beläget på Bodhs mark. Genom ett besiktningsprotokoll upprättat 1875 får vi veta att "stugubyggnaden var af timmer, brädfordrad under tak af tegel på underlag af stickor, 27 fot lång, 15 fot bred och 10½ fot hög, inredd till stuga, kök och förstuga å nedre botten med vind i 2ne afdelningar öfver". Före detta soldaten Styf i Lid åtog sig 1865 att lägga muren kring kyrkan, den skulle vara 2 ¼ aln i botten och 2 alnar hög, för detta fick han 62 öre per aln, stenen fick han dock dit körd.

Stugan köptes 1916 av änkan Hilda Isakson och flyttades till Aledal där kallas den Skogshyddan.

Backstugan Björkelund ligger mitt emot Sjöviks skola,

Svenstorp strax norr om nämnda skola,

Hellstorp eller Nyhemmet vid nuvarande Klerebodammen nv om korsningen Klerebo-Sjövik o

Skinnkärr-Bosaryd. Hellstorp hade en smedja, i backstugan bodde och verkade i början av 1800-talet faktorimästare Granberg och i mitten av århundradet faktorimästare August Miller, den siste smeden på stället blev Johan Abraham Nygren. Stugan förvärvades av Ingrid Wendel och flyttades till Ängsgatan där den kallades Smedtorpet.

Stubben låg i ledningsgatan norr om vägen mot Skinnkärr, NO därom låg Altona.

Utmed Kyrkvägen ner mot Ekeryd låg backstugan Bäckastugan. Där bodde pigan Lovisa Falkenström sedan 1822 då hon flyttade in tillsammans med 2 söner och 3 döttrar. Till Tveta härads hösteting 1834 hade Lovisa stämt in Häradshövdingen S af Sandeberg på Attarp om utbekommande av resterande uppfostringshjälp för tvenne med Häradshövdingen samavlade barn. Svaranden avhörde icke men hade erkänt del av stämningen. Det blev många turer i ärendet då Lovisa vid tingsvistelsen druckit sig berusad och för detta dömdes att sitta i häktet i 8 dagar på vatten och bröd, dessutom hade hon indirekt anmält sig själv och av Sandeberg för horsbrott. Häradsrätten lät målet förfalla och Lovisa fick ej heller någon uppfostringshjälp. Lovisas son med af Sandeberg kom i smedlära och var år 1835 gesäll i Skinnkärr.

Registrerade fornlämningar

---

¹ hänvisning till Jan Agertz forskning

² Soldater o soldattorp i Bankeryd

Boken om Bankeryd, Bill Landén

Vid sågen har funnits en Domarring som är borttagen, stenarna lär ha använts vid byggandet av sågen, strax därintill finns 3 st resta stenar samt platsen för backstugan Stubben.

Bebyggelse lämningar från Soldattorpet Lid

Minnesskrift över Stora Missionshuset.

Stora Missionshuset

Stora Missionshuset, foto från 1938, till höger syns Nyréns smedja.

Texten på den fornminnesregistrerade skylten lyder:

STORA MISSIONSHUSET På denna plats byggdes 1878 Bankeryds 1sta Missionshus och användes för sitt ändamål fram till 1938.

BOSARYD

Bosaryd vid tidigt 1900-tal

Tidigaste skriftliga belägg är från 1386 då Riddaren Sten Stensson donerar bl a Bosaryth till Watzstena kloster.¹

Ägare

Som ägare till gården förekommer under 1600- o 1700-talen, namn som Öfversten Gustaf M Fleethwod, Factoren Högachtad Hr Anders Maijer, Prostinnan Fru Christina Billing, Borgmästaren Högachtad Hr Magnus Höök, Giermundt Abraham Falkengren, Hof Rätts Camreraren Herr Carl Friedrik Hiertstedt, Capitainen Carl Soop, Borgmästaren Ädel o Lagfarne Herr Johan Fredric Lorange, Amiralitets Lietnanten Wällärde Herr Johan Gustaf Hebbe.

Torp o backstugor

Soldattorpet Hällefors² som låg intill Domneån där den av stora stenhällar trängdes ihop och därigenom uppstod ett vattenfall, därav torpets namn Hällefors. Den siste soldaten som bebodde torpet var Johan Emil Klein som i sin tur gett nytt namn åt forsens som kallades Kleinafallet.

Torpet Åtorp, även kallat Duvekullen låg och ligger fortfarande vid gränsen mot Västergötland

I anslutning till Åtorp låg backstugan Stampen, där fanns en ylle- och vadmalstamp som senare användes som benstamp, dit levererade bönderna runt om benen efter slaktade djur, benen maldes sönder och användes sedan som gödning på åkrarna

Backstugor fanns ytterligare Högåsen, Nybygget och Skogslund.

Registrerade fornlämningar

Bosaryd är den gård i socknen där det finns flest fornlämningar

Platsen för eller bebyggelselämningar efter Hällefors, Högåsen, Nybygget, Skogslund och Stampen Domarringar, stenkrets, resta stenar, stensättning, gamla färdvägar, forsar, tjärrännor, kolbotten, gropar och fynd av flintyxa.

Enligt uppgifter skall Bosaryd vid Domneån haft såg, samt kvarn med 3 par stenar.

Virke till kyrkbygget

År 1861 erbjöds Kyrkostämman av dåvarande ägaren till Bosaryd Fabrikören Björkman att å Bosaryds ägor låta Socknemännen hugga det virke av alla dimensioner som åtgick till det nya Kyrkobygget mot en ersättning motsvarande hälften av det pris som framkommit vid Entreprenad Auction, anbudet antogs av Kyrkobyggnadscommitteen och virket till kyrkan kom således att levereras från Bosaryds skog.

---

¹ hänvisning till Jan Agertz forskning

² Soldater o soldattorp i Bankeryd

DOMNARYD

Domnaryd E Andersson

Domnaryd södergård Bernt Andersson

Domnaryd Josefsson

Domnaryd Nyberg

Tidigaste skriftliga¹ belägg är från 1387 dompnä-rydh, då nämns Sparre och Nils Erlandsson och handlingen avser pantsättning.

År 1389 donerades Domba Qvarn till Alvastra Kloster och år 1413 donerades även gården Bosaryd till samma kloster.

Under 1400- och 1500-talen finns antecknat Arvid Trolle och Alvastra Kloster som delägare av Bosaryd

Domnaryds by bestod av 4 st gårdar och var belägen norr om den nu nordligaste gården. År 1866 skiftades byn och gårdarna flyttades.

Fågelhester¹

Skriftliga belägg

1399 09 04 i gård i fughilhester Matts, ägare del. OK jon i risom $\frac{1}{2}$ gård

1480 i dompnaridh är foklalesther lagt till öd, Vadstena kloster ägare

1502 domnaryd der till ligger ödetorp, kallas ffwhelestra, ther aff görs til clostrid $\frac{1}{2}$ pund smör, Vadstena kloster ägare. Härefter är gården borta och ingår säkerligen i annan gård i Domnaryd.

Torp o backstugor

Backstugan Smedstorp var belägen på nu odlad mark medan Dalskog, Mohemmet, Förelund och Smedstorp fortfarande finns kvar.

---

¹ hänvisning till Jan Agertz forskning

Boken om Bankeryd, Bill Landén

Mohemmet eller Bastastugan låg en gång i tiden utmed vägen men ända nere vid Domneån och där fanns då en linbasta, på 1860-talet flyttades stugan till sin nuvarande plats utmed gamla Falköpingsvägen den är i oförändrat men delvis förfallett skick.

Förelund eller Tallsäter ligger strax intill men är helt ombyggt, Dalskog ligger närmare Risbrodammen och är ombyggt

År 1903 flyttades till Domnaryd den gamla skolbyggnaden från Sjövik och blev till ett Missionshus, Betania, under många år var verksamheten i Betania god men den avtog efterhand och år 1983 såldes Betania till Risbrodammens byalag som på ett fint sätt bevarar byggnaden samtidigt som den används i byalagets verksamhet.

Registrerade fornlämningar

På Domnaryds mark finns platsen för socknens enda runsten, den skall ha stått invid vägen och Domneån vid Risbro, platsen är numera under vatten

Bebyggelseplatsen för Domnaryds by före laga skiftet

Vattenfall, Rasslefall

Kvarn o sågplats, Sågbacken

Väghållningssten

Stensättning

Förmodade gravar samt fyndplats för flinta och slagglump

Domnary Nolgårds kvarn

Vid Domneån med fallet mycket flatt, kan allenast nyttjas när medelmåttig veta är höst och vår.

Hur länge den kvarnen var i bruk är oklart, men 1850 anlades på samma plats en ny kvarn. Ägare till denna var hemmansägarna Lars Andersson och Anders Johansson i Risbro, Magnus Nilsson i Domnaryds Nolgård samt mjölnaren Johannes Pettersson.

Kvarnbyggnaden låg på den sidan av ån som gränsar till Risbro och dammen sträckte sig tvärs över ån med dammfästet på Domnaryds ägor. Kvarnhuset var 9 alnar i fyrkant, i norr var en mindre kvarnkammare tillbyggd. Huset är i 2 våningar och det är inlagda 2 par stenar, det ena paret är $2\frac{1}{2}$ alnar i diameter till grovmäld och det andra paret är $1\frac{3}{4}$ alnar diameter till grynkvärn.

Kvarndammen var 24 alnar lång och rännan 4 alnar 16 tum lång. Vattenhjulet var 5 alnar diameter, vattenfallet var endast $1\frac{1}{2}$ aln högt.

Grannar och andra kvarnägare vid Domneån yrkade inför Häradsrätten ansvar emot kvarnens tillblivelse och ville ha ersättning för den skada som vattenuppdämningen skall ha tillfogats deras ägor och vattenverk. Syn företogs, synerätten lät då för att för framtiden kunna bedöma höjden av nuvarande flodluckans botten och till förekommande att någon förhöjning icke må ske, vid östra dammfästet på Domnaryds ägor i ett till fallet liggande bergblock hugga ett kors till lika höjd med flodöppningens nuvarande botten, så att densamma ej får därutöver höjas och ej heller flodluckorna förändras till sin nuvarande höjd eller 14 tum. Kvarnen förklarades sedan som skattelagd och fick fortsätta att mala. Kvarnen var belägen på $75\frac{1}{2}$ alnars avstånd från den norra sidan av allmänna landsvägen.

EKERYD

Tidigaste skriftliga belägg är från 1456 Ekerydh, där omnämns Birger i Ekeryd, år 1458 nämns Birger som nämndeman.¹

Ägare till gården var under lång tid de samma som ägarna till Attarp.

Torp o backstugor

Backstugan Stjernvik finns fortfarande kvar mellan Ekeryd och Backen.

På var sin sida om Kyrkvägen ner mot Lillån låg Mosebacke och Nybygget, varav det senare fortfarande finns kvar.

Hålvägar

Genom Ekeryd gick den gamla Kyrkvägen till Väster, den är på vissa sträckor, särskilt alldeles öster om mangårdsbyggnaden en imponerande hålväg. Från Granshult till Aledal och Klerebo korsade en annan väg, denna utgör i gränsen mot Granshult också hålväg och där med upp till tre vägar i bredd, mot andra hållet vid nya Klerebovägen syns tydligt 2 hålvägar i bredd.

Registrerade fornlämningar

är hålvägarna samt fyndplats för flintkniv, flintspån och vävtyngd.

Mordförsök

Ur protokoll från Ordinarie Laga Ting uti Tweta Härad hållet å rätten Tingstadh Rogberga 20 mars 1669 har följande händelse noterats,

Karin Bengtsdotter i Granshult hade på Trefaldighetsdagen om aftonen sedan hon var kommen ifrån Bankeryds Kyrka, där hon hade varit till Predikan, in på qvällen sedan folk mest war gångit till Sängs, gått till Ekerydsstugan och som dörren var låst bultade Karin och begiärde att Brita Larsdotter wille sleppa upp, det och Brita gjorde. Det bran litet på spijsen, då Karin inkom helsade hon på Brita, som allena var i stugan och gaf henne en kaka. Der medh badh henne gå medh sigh upp till Sågebron, sägande sigh haffur köpt ett fåhr i Upsala uthi Habo socken, som der skulle komma henne till möthes. Då de skulle gå till bron sade Brita iagh veet icke hwar iagh skall förwara mine Nycklar, då Karin swarat, lägh dem här på taket, legger mina der medh.

Fölgdes altså till Sågebroen, wharest ähr ett högst hijskeligit fall emellan bergen och när dee komma till broon säger Karin att dee bägge fölle uthføre och Karin kom strax upp igen och säger sigh intet hördt warth Brita Togh wägen och att det war nogot ondt som dhem inkastade. Karin nekar icke uthan det war i hennes upsååt at kasta henne uthføre och att dhen onde hadhe henne sådant ingifvit.

Klaganderne beretta att alt sedhan Brita aff Strömmen upkom intet förmåhr, ty hon ähr så illa stödt emellan bergen, hafwer och intet till att uppehålla sigh medh, orkar ej heller hwarken uth

---

¹ hänvisning till Jan Agertz forskning

eller in, hafwer fått mycket waten inji sigh, och der af ähr en swulnat och siukdom slagen uthi hennes ben, detta witnar och Nils i Siöäckra sandt ware.

Karin tillfrågades om Brita nogot hadhe gjorth henne emot som skulle förorsakat detha upsåth, swaradhe Neij. Karin tillfrågades om hon länge hade thee tankar att hon skulle taga sigh orådet före, sade Ja, weel öfwer 8 dagar och om aftonen för ähn hon gick bort säger Karin att hon hadhe allenast ett skiörte och Ullens trögia, och när hon kom uthan sin stuga mötte henne lijka som en hade slagit ett kallt watn Embar på hennes bröst och tyckte det war ibland som Eldbrenner och lijka som en Karll skulle taget henne wedh handen, gick dermed åth Ekeryds stugan och war möcket öör.

Karin säger att hon inthet mins antingen hon kastade Brita uth eller icke, ty hon säger att hon war så försåffat, att hon intet wijste stort af sigh wharken då eller när hon bleff fångslat. Tillfrågades Karin huru hon war disponerad då hon gick till bakes, togh nycklarne på taket, låste upp Ekerydsstugan och bortstal det hön der fan, 1 m häcklat höö o hampa 8 öre, $\frac{1}{2}$ m ull 2 öhre, $5\frac{1}{2}$ m salt 3 öhre, 6 m fåhreckiöt 1 dlr, $\frac{1}{2}$ gammalt lakan 6 öhre, twenne förkläder aff nästhänkte wäff 4 öhre, 1 liten duk 2 öhre, alt uthi silfvermynt räknat summa 1 dlr 1 öre, dessutom hade Karin återtagit kakan hon gaff Brita.

Karin beder om nååd efter Sathan henne så illa förfördhe. Att Brita fortfarande är vid lif beror endast på Guds försyn.

Karin ålades att återlämna samtliga saker hon tagit från Brita.

I domen fastställdes att trots att Brita Larsdotter fortfarande är i livet, har Karin Bengtsdotters arga uppsåt varit att mörda Brita men att uppsåtet mot hennes förmodan ej vunnit full effekt.

Karin döms enligt en paragraf lydande: Mörder Moder, man eller kona eller o whar som mörder annan, legger i löhn och bär i fiälster, tå skall man stäglas och kona brännas.

Efter överklaganden fastställdes slutligen domen i Göta Hovrätt år 1669 såtillvida att Karin Bengtsdotter skulle halshuggas och på avrättningsplatsen nergrävas.

Betr denna illgärning se även Arvid Bengtsson i Stibberyd.

Fiske i Lillån

Värt att notera är också att år 1707 anhöll Per Larsson i Ekery hos Tingsrätten att få bygga sig ett fiske uti Lillån. Detta kunde inte förvägras honom under förutsättning att han därigenom inte gör någon annan för när. Lillån måste varit oerhört fiskrik då det enligt en karta från 1696 nedströms från Ekeryd fanns inte mindre än 9 eller 10 fasta fisken.

FLASKEBO

Gamla Larssonsgården

Florins gård, rusthållargården

1542 Fflaskaboda,¹

Flaskebo finns nämnt i verket Frälsegodsens i Sverige under Storhetstiden, där Christina Ribbing den 16 oktober 1650 fått Flaskebo som en nådårsförläning.

Rusthållet Flaskebo krono skatte $\frac{1}{4}$ mtl har under senaste århundradena ägts av familjen Florén, även stavat Florin.

Den andra gården kr skatte Flaskebo ägdes vid förra sekelskiftet av ägarna till Sjövik men överläts senare till släkten Larsson.

Torp o backstugor

Under Flaskebo fanns ett av socknens två Dragontorp², Bäckerö, dragontorp 2 se Stibberyd, dessutom fanns backstugorna Berget, Dalen, Ledet o Nylyckan, i Björnabäcken fanns en Skvaltkvarn.

Fornlämningar

Bebyggelseplatsen för backstugan Berget och därintill en skvaltkvarn.

Bebyggelseplats för dragontorpet Bäckerö²

Lösfynd, flinta

Av Statens Offentliga utredningar år 1924 framgår att i Björnabäcken vid Flaskebo hade anlagts Flaskebo Elektricitetsverk år 1918. Anläggningen bestod av en vattenturbin om 4,7 hkr. Fallhöjden var 14 meter och totala effekten 3,5 KVA, spänning 110 volt. Kostnaden uppgick till 7000 kronor.

Dödsolycka

Den 16 februari 1804 voro Dragonen Peter Sabel och en man vid namn Tenggren sysselsatta med att på Svinhaga skog fälla timmer. Det hände att en stor gran då den föll, slog ner några mindre träd och blev hängande. I detsamma kom Sabels hustru Catharina med middagsmåltid, hon gick mot Sabel som stod flera alnar från granen, Sabel ropade att hon skulle gå åt ett annat håll, just då föll granen och svängde oförmodat så att den föll på Catharina, som av slaget nedföll och dog.

Om hon i stället gått åt andra hållet hade hon undvikit det bedrövliga öde som henne träffade, varav Sabel tillskyndats den bittraste sorg, genom förlusten av en god älskad hustru, till vars vådeliga död han likväl inte kan finna sig vara i minsta måtto vållande. Tenggren förklarar även, att

---

¹ hänvisning till Jan Agertz forskning

² Ulla Hallberg, Soldater och Soldattorp i Bankeryd

han icke blivit hustru Catharina varse förrän samma stund olyckan inträffade, och hustrun som därifrån ärnade rädda sig, i stället gick faran till mötes och därav fick sin död.

Actor, åklagaren, förmäler sig hava varit på stället och utrönt, att förloppet varit sådant, som de tilltalade anmält, och varvid ingen varit tillstädes förutom bonden Anders Strängberg i Svinhaga, vilken Åklagaren inkallat för att höras. Anders Strängberg, förekallad berättar, att han varit Sabel och Tenggren behjälplige att fälla timmer den dagen då Sabels hustru av ett nedfäldt träd olyckligen omkom, förmälendes att han, som var sysselsatt med arbetet icke blev varse Sabels hustru förrän han hörde Sabel ropa tillhenne att gå undan, då i samma ögonblick hände att trädet föll varav Sabels hustru träffades, som av slaget fick sin bane.

Actor inlämnar den attest Medicine Doctor och Provincial Medicus Wälborne herr CW Hårdh, den 27^e sistl februari avgivit över anställd besiktning å Catharina Jonasdotters döda kropp av innehåll som följer,

Förleden fredag, har jag i anledning av Konungens Befallningshavandes Remiss förrättat vederbörlig besiktning å dragonen Peter Sabels hustrus Catharina Jonasdotters döda kropp, uti dragontorpet Bäckaryd på Rusthållet Flaskebo ägor uti Bankeryds socken. Catharina Jonasdatter, som sades hava varit på 30^e året gammal, berättades hava av vådelig händelse omkommit den 16de i denna månad och har funnet på döda kroppen följande åkommor

1mo utvärtes på högra låret, sätet, ryggen och axeln svåra Contusioner och skrubbsår, genom munnen, näsan och vänstra örat hade mycken blod och blodvatten utkommit.

2mo invärtes krossningarne gingo djupt uti kroppens betäckningen och muskellösa delar, huvudskålen fanns bräckt och flera Directioner och blod var utådrad både uti hjärnans kammare, på dess yta och hinnor. Av vilket allt sig kunde med fullkomlig visshet sluta att hustrun Catharina Jonasdatter, dött av en svår och våldsam krossning, förorsakad av en tung kropp, som blivit satt i kraftig rörelse. Sålunda befunnit betygas å nu avlagda Embetsed och bekräftas med denna edeliga förbindelse; Så sant mig Gud hjälpe till Liv och Själ.

Jönköping den 27 febr 1804. Carl Wilhelm Hårdh, M;D: och Provinsial Medicus.

Jämte räkning för arvode så lydande,

Räkning på skjutts och Dagtraktamente för en på Konungens Befallningshafvandes anmodan av den 21ste i denna månad, företagen resa till torpet Bäckaryd under Rusthället Flaskebo uti Bankeryds socken, för att besiktiga Hustru Catharina Jonasdotters döda kropp.

Febr 24 skjutts med 2ne hästar från Jönköping till Bäckaryd, 1 mil 16 sk, Åtterresan 16 sk, Dubbla skjuttslegan från staden 16 sk, Dagtraktamente för 1 dag 16 sk. Summa 1 riksdaler 16 skillingar banco.

Jönköping den 27 febr 1804. Carl Wilh Hårdh

Åklagaren förklarar sig väl finna, att Peter Sabel och Tenggren icke uppsåtligen vållat hustru Catharinas död, men huruvida de icke genom ett varsamt förhållande kunnat förekommit olyckshändelsen, icke nog tidigt varnat hustrun Catharina för faran, samt i slik händelse vad en sådan uraktlåtenhet kan den ådraga, det över vadan Actor till domstolens provning och slutligen yrkar att Sabel må bliva ålagd att ersätta herr Medicine Doct; Hårdh för dess besvär vid anstälde besiktningar med den i räkningen fordrade Summan En Riksdaler 16 Skillingar Specie.

Parterna avträdde med tillsägelse att vid Tingets slut avbida utslag.

Uti målet under detta ting mellan Kronolänsman Sjöberg och dragon Sabel, med flera.

Utslag avkunnat den 23 martii 1804

Rannsakingen utvisar att förloppet med hustrun Catharina Jonasdatter de 16de februari sistlidne timade vådeliga död varit sådant, att under det hennes man tilltalade dragonen Sabel varit sysselsatt med det lovliga timmerfällningsärende i skoggen hade hustru Catharina Jonasdatter honom ovetande kommit till stället, i den stund ett nedhugget träd, vilket kommit att hänga på de bredvidstående träden hollt på att nedfalla då Sabel, som i detsamma förmärkt sin hustrus ankomst, ropat till henne att gå undan men i samma ögonblick trädet nedföll och träffade hustru

Catharina så våldsamt att hon genast fick sin död. Då nu detta förhållande å ena sidan visar omöjligheten för de tilltalade att förekomma trädets nedfallande, och å andra, att de varit okunniga om hustru Catharinas ankomst samt henne för faran varnat genast de henne varse blevo så Finner Tingsrätten att svarandena, som varken kunde förutse eller förekomma den händelsen, som förorsakat Catharina Jonasdotters död, icke i minsta måtto kunna därtill anses vållande på vilken grund tilltalade dragon Sabel och soldaten Tenggren från allt ansvar av Tingsrätten frikännes, dock känner Tingsrätten dragon Sabel skyldig att betala det arvode och resekostnad herr doctor Hårdh fordrat för anställte besiktningen å Catharina Jonasdotters döda kropp med En Riksdaler 16 skillingar Specie. Till följe av 25te Cap; 5te par. Rättegångsbalken varder detta utslag underställt Kungliga Majts och Riksens höglovlige Göta Hovrätts prövning.

FLASARP

1575 Flasarp, ¹

Flasarp ingick i ett omfattande köp² den 23 mars 1652 där Lieve Reinhold förvärvar bla Flasarp. Gården vandrade sedan runt pga arv o köp till Johan Printz, Johan Papegoja och jungfru Christina Posse som kallade Flasarp "sitt förvärvade frälsehemman. År 1678 sålde Christina Posse gården till advokatfiskalen vid Göta Hovrätt Elias Alegren. Alegren lät 1654 sätta upp ett epitafium i Bankeryds Kyrka "sigh och dhe sine till åminnelse samt Bankeryds kyrkio till hedher och prydnatt". Sockenkyrkan föräradessutom 1688 ett krucifix. Elias Andersson Alegren lät dessutom märka gränserna mellan Granbäck och Flasarp-Ransberg med 4 st stenar av sandsten med inskription 1675 och EAA samt å andra sidan gårdarnas namn.

Under Flasarp fanns inga varken torp eller backstugor.

Fornlämningar

De enda kända fornlämningarna på Flasarps mark är två av de ovan nämnda gränsstenarna.

Tysk dessertör

Ingrid Ekholtz berättar att när hon och Gunnar som nygifta, under första hälften av 40-talet, hyrde bostad på Målskog, vandrade de som alltid mycket i naturen. Om hösten var de ute och letade svamp, plötsligt var det en grön vägg framför dom, vid närmare undersökning visade det sig vara en hydda tätt flätad av grangrenar, på ena sidan gick det att vika undan ett stycke som då fungerade som ingång. Gunnar och Ingrid tittade in i hyddan och där fanns utmed ena sidan en bädd uppbyggd av grannris och på denna låg ett par jutesäckar. Hyddans plats var alldeles intill gränsstenen, fornminne nr 59, mellan Flasarp och Granbäck.

När makarna kommit hem till Målskog berättade för sin hyresvärd Ing Rosell vad de funnit i skogen, han talade då om att han och några andra personer i närheten kände till kojan i skogen och att det var en tysk dessertör som använde den som bostad. Folket på gårdarna i närheten bar mat och dryck till honom och man hade en överenskommelse att inte berätta för någon utomstående om tysken. Främlingen lär ha blivit väl omhändertagen på alla sätt för det ryktades om att han skulle vara far till det barn som en piga på en närbelägen gård födde.

Denna händelse inträffade i slutet av kriget och man kan undra över varifrån tysken kommit, det var så att på Tokarp som fågelvägen är beläget mindre än en km från kojan, togs tyska officerare emot på väg hem från Norge till Tyskland, här skulle de få vila upp sig innan de kom hem. Kom

---

¹ hänvisning till Jan Agertz forskning

² Frälsegodsen i Sverige under Storhetstiden

Boken om Bankeryd, Bill Landén

rymlingen härifrån, så verkade det friskt vågat att stanna kvar så nära, kom han å andra sidan någon annanstans ifrån, kände han då till att det fanns tyskar så nära?

GRANBÄCK

Granbäck's mangårdsbyggnad.

29 augusti 1389 donerar Riddaren Karl Ulfsson, bl a egendomar Granbek till Alvastra Kloster, ¹
På 1520-talet indrogs Granbäck till Kronan och år 1528 erhöi hustru Katarina, änka efter
Borgmästare Germund Svensson i Jönköping, skattefrihet på Granbäck av Gustav Vasa.

Granbäck's by utgjordes av 2 st gårdar, den södra och den norra. Sörgården kallades Alvastra
klosterhemman och räknades tidvis till Järstorps socken, Norrgården var ett skattehemman och låg
i Bankeryds socken.

Rättegång

Under åren 1679 och 1680 pågick en segsliten rättegång mellan gårdarna gällande åkrar o ängar
samt deras brukande, stängsel och skador på djur.

Säteri

Under 1500 och 1600-talen finns Granbäck redovisat som säteri² med familjerna Liewe och
Ridderhielm som ägare.

Översteboställe

År 1689 anslogs gården till översteboställe vid Jönköpings infanteriregemente.

Torp o backstugor

Under Granbäck finns torpen Tubbarp och Wråen, det sista nämnt som trumpetareboställe,
dessutom finns backstugan Bergsstugan.

Fornlämningar

på gården utgörs av Manbyggning i två våningar av liggande timmer under sadeltak av tegel.
Nuvarande byggnad är uppförd i början av 1800-talet och har av allt att döma ersatt en 1600-
talsbyggnad, på detta tyder de under 1900-talet skövlade fyrkantiga flygelbyggnaderna i 1600-tals
stil.

Fynd har även gjorts i form av en dolk av flinta.

Oststöld

Ur Tvetå Härads Dombok 1840-talet

---

¹ hänvisning till Jan Agertz forskning

² Frälsegodsens i Sverige under Storhetstiden

Boken om Bankeryd, Bill Landén

Det hade varit storyste på Granbäck, många fina ostar låg förvarade i en byggnad på gården. En dag hade det varit en tjuv framme och tagit nästan alla ostarna. Vem tjuven var misstänktes av flera, han hade varit i närheten med häst och vagn. Det var Anders Lorentzon från torpet Källeberg under Stibberyd. Ägaren till ostarna uppgav en förlust av minst 14 skålpunds vikt vardera.

Kronolänsman Agelii med medhjälpare uppsökte Lorentzon hemma på torpet men han nekade att ha haft med stölden att göra. Länsman tyckte sig känna ostlukter och gick direkt till fru Lorentzons säng, där låg ett stort antal ostar. Då fann Lorentzon det för gott att erkänna, många ostar fattades, dessa hade gömts på annat håll. Dottern i huset visste var de fanns och talade villigt om gömstället. Anders Lorentzons far hade också varit med om stölden, de övriga i familjen förnekade att de visste att ostarna varit stulna.

Domen blev att far o son skall böta det tredubbla värdet med 86 riksdaler o 3 skilling, eller om tillgång brister undergå 21 dagars fängelse på vatten och bröd samt skriftas i församlingskyrkan och att båda var för sig skall ersätta ostens värde 28 riksdaler 32 skilling.

GRANSHULT

Granshult Lillegård tv och Granshult Östergård th är ingen av dem delad

Granshult Mellangård och Granshult Västergård har vid arvsskiftet delats så att av Mellangården blivit 3 gårdar, varav Kurt-Olov Johanssons gård visas ovan tv. Av Västergården finns det idag 4 gårdar, Bergs gård ovan th.

Hult är en äldre benämning på liten skog och namnet kommer således från Granskogsdunge. År 1481 finns Erik Swensson i Granssulth omnämnd i ett rättegångsprotokoll, ¹

Gårdarna

Under 1500 och 1600-talen omnämns Granshult Mellangård och Granshult Östergård som frälse² den förra ägdes av släktena Banér och Bielke, år 1681 indrogs gården till kronan och indelades på infanteriet. Östergården ägdes bl a av släktena Gyllensparre och Liliehök. Enligt den äldsta bykartan från år 1646 bestod Granshults by av 4 gårdar, dessa gårdar har genom delning vid arv blivit till 9 st i våra dagar.

Torp o backstugor

Under Granshult har funnits 2 soldattorp³, Kjellarp och Slätten samt 18 st backstugor fördelade på de olika gårdarna.

Fornminnen

Bland registrerade fornminnen märks en stenåldersboplats belägen 50 meter söder om Östergårdens manbyggnad samt en fångstgrop, varggrop i väster. Utöver dessa är platsen för de båda soldattorpen samt backstugorna Nymansstugan och Sandvik, registrerade.

---

¹ hänvisning till Jan Agertz forskning

² Frälsegodsens i Sverige under Storhetstiden

³ Soldater o Soldattorp i Bankeryd

Boken om Bankeryd, Bill Landén

Om Granshult finns mycket skrivet bl a i "Bankerydsbygden i bilder från förr", Bankeryds Hembygdsförening 1978 samt examensarbete av Johan Åberg som finns tillgängligt på Bankeryds Hembygdsförening.

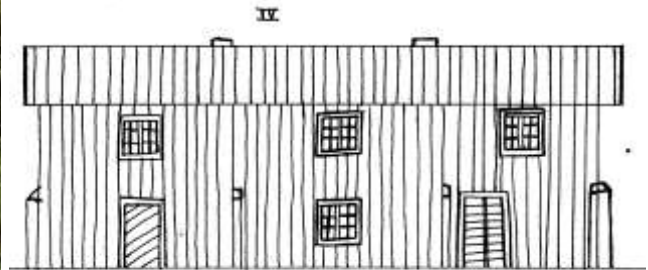
GÖRANSBERG

Göransberg är en avsöndring från Skirebo.

Namnet lär komma av en skraddare vid namn Göran som bodde i stugan, mellan stugan och vägen fanns på den tiden ett berg, som numera är bortsprängt.

GÖRANSBERG, GÅRD I SKIREB, EFTER 1840.
OSKAR ERLANDESSON
28:12:1931.

Fornlämningar

Utmed vägen mitt för manbyggnaden står en milsten från 1792 med Gustav III,s namnskiffer, avståndet visar en hel mil från Jönköping, dåtida mil utgjordes av 36.000 fot vilket gör 10.688 meter.

Mangårdsbyggnaden, se vidare nedan är också fornminnesregistrerad liksom platsen för skolhus, av Hembygdsföreningen markerad.

Ingrid Ekholtz har berättat om Göransberg, med Karl Erlandsson som sin förtäljare. Här låg förr en mycket gammal byggnad som när den revs på 1900-talet, visade sig vara om- o tillbyggd vid 3 tillfällen. Byggnaden var från början en ryggåstuga med torvtak. Karl Erlandssons bror Oskar har upprättat en beskrivning över anläggningen, vilken visas nedan.

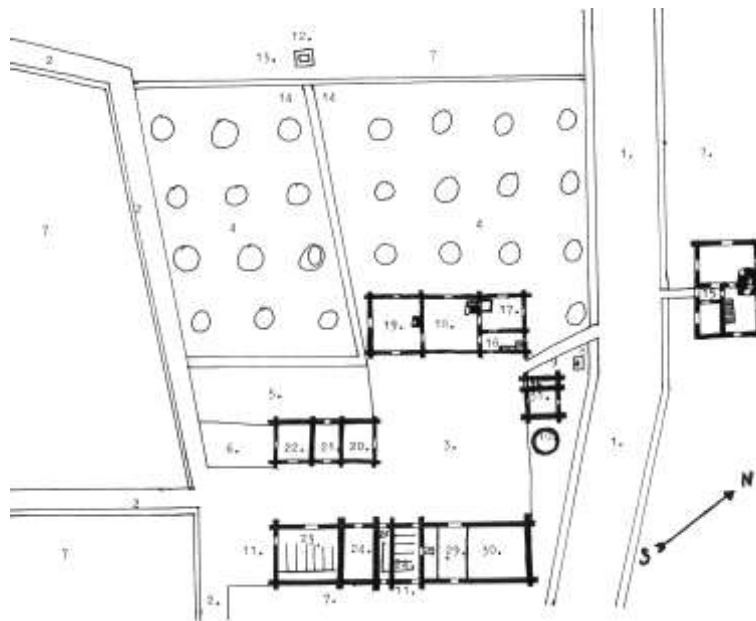
Väggkrog

Göransberg var sedan gammalt ett utskänkingsställe, där serverades öl o kaffe och enklare mat, ölet kom från eget bränneri. Det fanns också tillfälle till övernatting, de som inte fick rum på Göransberg kunde beredas plats på Nydala, under Sjövik, eller Fällorna, under Algutseryd.

På fredagskvällarna kom hästskjutsarna från Västergötland med ägg, kött, spannmål mm som skulle säljas i Jönköping, de stannade då oftast på Göransberg till morgonen därpå, hemresan däremot gick direkt.

På den gamla Falköpingsvägen drog också Eriksgatan fram, Karl Erlandssons far hade gärna berättat om när han som liten pojke stod i ett fönster på Anneberg och såg hur Sveriges konung Karl den femtonde med följe stannade vid Göransberg för att byta hästar.

Den här vägen kom också postskjutsarna två gånger i veckan från Håknarp och fortsatte till Jönköping, även för dessa var det hästbyte i Göransberg. Postskjutsarna kom sedan tillbaka på sin väg till Mariestad, även då skedde hästbyte, det var endast postiljonen som följde med hela vägen.

Beskrivning: 1. Landsvägen Jönköping-Falköping, 2. vägar utåt gårderna, 3. stensatt gårdsplan, 4. Trädgård, 5. Kålgård, 6. Humlegård, 7. Åker, 8. Milsten, 9. Sopdyngge, 10. Avtråde, 11. Gödselhög, 12. Brunna, 13. Brygghus, 14. Bersåer, 15. Lägenheten Anneberg, 16. Förstuga, 17. Kök, 18. Stuga, 19. Krog, 20. Vedbod, 21. Svinhus, 22. Fårhus, 23. "Bonnastall", "Folastall", för fosbönder, 24. Vagnbod, 25. stall för gårdens behov, 26. (24)Fåhus, 27(saknas), 28. foderlada, 29. loge, 30. sädeslada, 31. visthusbod, 32. trappa till svale o vind.

Inne på tomten finns byggnaden från torpet Berghem, som flyttats dit.

HORSTORP

Under 1900-talet delades Horstorp på 2 enheter, den ena ladugården låg till vänster på åkern Bro qvärn vid Hornstorp finns omnämnt år 1386.¹

Under många år fram till 1800-talet tillhörde Horstorp Attarps säteri och kallades Horsafällan, dvs betesmark för hästar.

Horstorp med Hulebo kvarn och mestadels även Solberga i Habo har under århundraden ingått som en del av Attarp

Gården finns omnämnd som frälsegård² under 1500 och 1600-talen.

Torp o backstugor

På Horstorps ägor fanns torpet Oset vid Lillåns mynning, soldattorpet Piltorpet³ samt torpet Kroken, vidare fanns Bro Kvarn och Hulebo Kvarn samt 5 st backstugor. Sydost om Domnsand finns en utmark kallad Nellylund.

Oset

1/32-dels mantal, Oset, avstyckades från Horstorp, som ägdes av af Klinteberg på Attarp. Det såldes 1874 till Anders Gustaf Gustafsson på Sjöåkra.

Oset kom sedan att tillhöra ägarna av Sjöåkra, se nedan, fram till 1924 då Sjöåkra ägdes av AB Juneverken som avyttrade Oset till Bror Alfred Pettersson som då i egen regi fortsatte driva det trädgårdsmästeri som byggts upp på Oset.

1939 blev Jönköpings Kristliga Ynglingaförening ägare till torpet och de anlade där Vidablick. Petterssons rörelse var ganska omfattande och tillsammans med hustrun Inez odlades så mycket att man sålde på torget och till butiker i Jönköping, i Selanda 1 hade man dessutom en egen butik där grönsaker såldes.

Norr om torpstugan fanns ett skogsområde som ej användes i rörelsen, detta område utarrenderades år 1933 till BSK, Bankeryds Sport Klubb, klubbens medlemmar byggde här med mycket arbete fotbollsplan och festplats. När KFUM blivit ägare till torpet fick man emellertid söka sig annan plats.

Fornlämningar

Vid fallen i Domneån har under åren förekommit industriell verksamhet, se nedan under industrier. Registrerade fornlämningar är Spökeslätta med en borttagen domarring och förstörda gravar, stenbro på vägen ner till Aledal, stenvalvsbro, numera raserad, vid kvarnen Bro, Hålväg se nedan.

---

¹ hänvisning till Jan Agertz forskning

² Frälsegodsens i Sverige under Storhetstiden

³ Soldater o Soldattorp i Bankeryd

Eriksgatuleden

Hålväg som slutar i en vägbank, denna väg skall enligt skriften "Eriksgatan från medeltid till nutid" förf Lars G Holmblad, ha ingått i den medeltida huvudvägen mellan Jönköping och Falbygden som passerar det stora hålvägssystemet i Sandhems socken, denna väg har ingått i Eriksgatuleden. Den förmodade sträckningen av Eriksgatan var förmodligen den urgamla ridleden utmed Vättern från Junabäcken i Jönköping, till Sjöåkra gård där Lillån passerades via vadstället vid åmynningen. Därefter har färden gått över Mon, Backamoskogen på den tiden beväxt med ljung o buskar, fram till den nämnda hålvägen i Hantverkargatans förlängning norr om Mogatan. Därefter har man fortsatt i oförändrad riktning och passerat platsen där stugan Skogshyddan nu ligger och sedan upp på Högamon, kanske vid Klerebo.

KLEREBO

Klerebo gård finns nämnd år 1600 och Klerebo kvarn år 1715¹

Det finns även skrivet att Klerebo Sågkvarn år 1654 levererade virke till Kristinakyrkans byggnad, då kvarnen i Dunkehalla ej var tillräcklig. I Klerebo fanns även en affär.

Ägare

Under slutet av 1600-talet var Factor Lars Billing ägare till gården, det var Billing som låg bakom flytten av Borrebruket från Dunkehalla till Klerebo, mer om detta nedan under industrier.

De kommande århundradena 17 o 1800 medförde otaliga ägarskiften, ibland med mer eller mindre hederliga syften.

År 1905 sålde dåvarande ägaren Gustaf Isaksson Klerebo gård med kvarn till Klerefors Bolag. Redan 1901 hade i Handelsregistret intagits anmälan om bildandet av bolaget, se vidare härom nedan under industrier.

I och med denna affär började en ny stökig tid för Klerebo med Friherre Th Hermelin inblandad. Fastigheterna Klerefors 1 o 2 jämte vattenkraft avstyckades och sedan följde ytterligare ett antal ägare.

Torp o backstugor

Torpet Bruket låg ovanför backen söder om Borrebruket, torpet som hade en smedja anlätades för efterbearbetning av produkter framställda vid bruket, ett stort antal mindre sandstenar med märken från bearbetning har funnits vid torpet.

Backstugan stampen låg uppströms från Klerebo gård och där var anlagd en vadmalsstamp.

Fornlämningar

Borrebruk, tullkvarn, stamp, fors med namn samt 1 st röse

Helgarbete

År 1762 blir Håkan Andersson i Klerebo tilltalad av Länsmannen Rylander för att han idkat sågarbete fjärde dag påsk innan kl nio om aftonen, "hwarföre påstås att Håkan måtte ärlägga Sabbatsbrots böter".

Svaranden andrager att han icke låtit sågen gå förrän långt fram på aftonen, när mörkret strax därefter infann sig och att han varit föranlåten att skynda med sågningen eftersom bräderna strax skulle brukas.

Käranden förmenar att svarandens anförda skäl inte är tillräckliga att befria honom från Sabbatsbrots böter.

Utslag: Svaranden Håkan Andersson har medgivit att han fjärde dag påsk, frampå eftermiddagen och således för kl nio på aftonen förrättat arbete vid sin såg och för övrigt inte kunnat visa att detta var så angeläget att dröjsmål eller uppskov därför kunnat tillåtas.

Håkan blir enl 3 cap 7§ Missgierningsbalken pålagd att för begånget brott böta 10 Dlr Smt.

---

¹ hänvisning till Jan Agertz forskning

KOLARYD

Den 14 september 1413¹ står i en köpehandling (ev donationsbrev), en garth som haet kolarydh i bankkarydzsokn ligiande.

Ägare

År 1559 förvärvades gården av Gustav Vasa och under ett par århundraden därefter ägdes gården av ett stort antal adliga ätter.

Sätessprivilegier³ erhöll Kolaryd, 1 mtl i Tvetå härad, Bankeryds socken när enligt jordeboken över konungens arv och eget 1559 genom byte detta år förvärvats av konungen från Henrik Jönsson Gyllensparre, privilegierna upphävdes definitivt år 1680.

Under andra hälften av 1700-talet kom Kolaryd genom arv att uppdelas bland ett stort antal ägare, varav en av dem endast ägde 1/48 del.

I slutet av 1800-talet lyckades man samla ihop ägandet och Kolaryd omfattade då 5 driftsenheter varav en innefattade en kvarnrörelse.

Torp o backstugor

Soldattorpet Kolstugan² och backstugan Källhagen

Fornlämningar

Kvarn- och sågplats samt lösfynd av sten- och flintredskap.

Helgarbete

26 september 1678 behandlade rätten ett ärende där Länsmannen Erich Larsson angivit smeden Lars Jonsson i Käleryds torpet i Bankery sockn för att han en helgsmorgon smidt innan folk gick till Kyrcka. Lars kunde ej näka till att ha slagit några stycken söm, dock utan att begära någon betalning, han hade strax gått i Kyrckan och bewistat gudstiensten, vilket kunde intygas, derföre och Emädan,

1. smeden hade gjort ett ringa arbete utan betalning
2. bewistat gudstiensten

förskona honom därmed att nu endast till warnagel och bättring gifwer.

---

¹ hänvisning till Jan Agertz forskning

³ Frälsegodsens i Sverige under Storhetstiden

² Ulla Hallbergs Soldater o soldattorp i Bankeryd

KRABBERYD

1542 krabbaridtt¹

ÄGARE

Enligt protokoll Tveta härad 7 oktober 1671 har besiktning ägt rum av Frälsehemmanet Krabberyd varav framgår att husen o giärdesgårdar till den halva gården som är öde, är alldeles förfallne och ofärdige. År 1686 nämns att denna halva gård nu varit öde i 9 år och att stora skogen är uppvuxen på ödesåkrarna.

Kronorättaren A Cedervall var ägare till gården på 1850-talet. Cedervall som var en skriv- o räknekunnig man kallades av sockenborna för "sockenkungen". Av sockenstämmoprotokoll framgår att han var en mycket aktiv man som dominerade sockenpolitiken samt representerade socknen i olika sammanhang.

Torp o backstugor

Soldattorpet Hagen², torpet Thorstorp samt backstugorna Dungen, Granen och Nybygget.

Soldattorpet Hagen och backstugan Granen var belägna utmed Kvarnavägen, medan de övriga låg vid den gamla Landsvägen

Som fornlämningar finns registrerade

Fredsmilsten från 1627 som utvisar ett avstånd på en gammal mil, 10.687 meter, från Jönköpings slott, västra bastionen. Enligt dåvarande bestämmelser skulle allt överskott som producerades inom detta avstånd tillfalla slottets försörjning och fick således inte avyttras på annat håll. En gammal svensk mil 30.000 fot uppmättes till Göransberg där en vägmilsten finns placerad, Fredsmilen mättes fågelvägen.

Som fornlämningar har också registrerats bebyggelselämningar från soldattorpet Hagen och backstugan Dungen.

---

¹ hänvisning till Jan Agertz forskning

² Soldater o soldattorp i Bankeryd

LABBARP

Labbarp, Anderssonsgården

Labbarp, Svenssonsgården

Labbarp, Fribergs, flyttad västerut

Labbarp, Wilhelmssons, flyttad mot söder

Skriftliga belägg

År 1542¹ nämns Labbatorp med Suen J som ägare

Ägare

Under 1600- o 1700-talen finns Labbarp omnämnt som frälsegods² med ägare som Gyllenhielm, Posse och Hård.

När skifte ägde rum 1852 bestod Labbarp av 4 gårdar, varav en flyttades söderut, Vilhelmsongården, en mot Väster Fribergs, medan 2 av mangårdsbyggnaderna ligger kvar, den norra Svenssonsgården och den södra där Linus Andersson år 1910 byggde det stora hus som nu ligger kvar.

Torp o backstugor

Soldattorpet Häggeberg³ hade ett underbart läge norr om gårdarna, strax norr därom låg en backstuga, allra högst upp var backstugan Skansen belägen.

På kullen ovanför Anderssons gård fanns en backstuga benämnd Fredriksberg, Gunnar Lewander, sonson till Carl-Johan o Charlotta Lewander skriver följande om sina minnen från Fredriksberg, På hyllan vid sängen hade farmor sin snusdosa, av doktor i Jönköping hade hon ordinerats att i näsan använda Rappe-snus för att hjälpa upp den försämrade synen.

På hyllan vid arbetsbänken låg farfars Familjebibel, däri förvarades sedlar då hans kassa någon gång inrymde sådana. Backstugan Fredriksberg revs 1908.

---

¹ ortnamnsforskare Jan Agertz

² Frälsegodsen i Sverige under Storhetstiden

³ Soldater o soldattorp i Bankeryd

Boken om Bankeryd, Bill Landén

Nedanför Fredriksberg, cirka 15 meter,

Granbergs storsmedja

Till Fredriksberg hörde en storsmedja som drevs av mäster Granberg. I en sandgrop strax intill smedjan skedde härdning av saxar. I backen intill låg svinhus och vedskjul.

Byggnaden har beskrivits som "en stor byggnad med bälgar, härd, två fyrar och städ samt plats för fem bänkarbetare. Över verkstaden var det stora loftet där hemkvarnen stod, där malde pigan maltet och enbären till det myckna drickat som gick åt. I smedjan arbetade många smeder, gesäller och lärpojkar, de bodde också hos sin läromästare. Förmodligen låg de på loftet där det var varmt under den kalla årstiden."

"Om smederna och deras upptåg pratades det mycket i Bankeryd, de var den tidens Emil. Smederna höll ihop, till Labbarp kom de om vintrarna från Granshult och åkte kälke, det gjorde att den branta backen blev hal och oframkomlig. När även smederna från Ebbarp och från Kroken i Aledal kom till Labbarp blev det ofta ett uppiggande slagsmål.

Smeden Appelberg smidde allt kyrkosmide till nya kyrkan samt även kyrkogårdsportarna.

Fornlämningar

Som fornlämning är registrerat bebyggelseplatsen för soldattorpet Hägeberg.

MÅLSKOG

Målskog 1905

Målskog 1915

Tidigaste skriftliga belägg¹

1389 08 29 Malaskogh, donerar Karl Ulfsson till Alvastra Kloster

Ägare

År 1389 testamenterade lagmannen i Uppland Karl Ulfsson Sparre Måleskog till Alvastra kloster som själavgift för sin syster, sin son och sig själv. I samband med reformationen överfördes gården i Kronans ägo. I början av 1660-talet blev Johan Printz ägare och vid hans död 1663 ärvdes gården av mågen Gustaf Gyllenpatron, denne ombildade 1672 gården till säteri².

Den 20 maj 1911 undertecknade Ebba Ramsay ett köpebrev varvid Ernst O Rosell i Jönköping blev ägare till gården. Köpeskillingen utgjorde 50.000 kronor och från likviden avräknades villa Ryholm vid Bankeryds järnvägsstation till ett värde av 20.000 kronor. Rosell hade blivit känd och omskriven i samband med Londonolympiaden då han erövat guldmedaljen i skytte på löpande hjort. Rosell lät bygga om mangårdsbyggnaden till nuvarande stil och anlade en park framför huset med dammar och prydnader av natursten, i parken fanns även ett växthus. Grindarna, smidda av järn bar inskriften: I hela världen stor och trind är skönast inom hemmets grind.

Sedan 1967 ägs Målskog av Jönköpings kommun.

Torp o backstugor

Under Målskog fanns soldattorpet Skogslund³ beläget vid Kleven samt därintill torpet Kleven, sydost om gården torpet Ekelund samt backstugan Björkelund, vid gränsen i väster till Rickarp har legat backstugan Grindstugan, även kallad "Fattigkrog"

Fornlämningar

Registrerade som fornlämningar är platsen för Grindstugan eller Fattigkrog, Kapten Elins grotta samt Hästklippan som är en plats med namn o tradition.

---

¹ enligt ortnamnsforskare Jan Agertz

²Frälsegodsens i Sverige under Storhetstiden

³ Soldater o soldattorp i Bankeryd

MÅNSERYD

Skriftliga belägg

Den 13 november 1315¹ donerade Johan Bär i Husaby halva gården Magnusaryud till prästen Lars Ulfsson och andra hälften till Magnus Siggesson. 1378 sålde Amund Hatt Magnussarydh, thre gardha, till Boo Jonsson Grip.

Ägare

Månseryd som var socknens största gård har haft många namnkunniga ägare såsom Guvenören mm Johan Printz, Samuel Ehrencroona som 1676² förvandlade gården till säteri. Bland ägarna under 1700-talet märks landshövdingen GA Falkengren, vilken troligen var den som på 1760-talet lät uppföra nuvarande mangårdsbyggnaden. Öster om byggnaden ner mot Lillån anlades en stilfull parkanläggning.

För att åskådliggöra säteriets omfattning återges nedan ett salubref av den 13 juni 1750: Wi underskrefne Sahl Presidentens Högwälb Baron Herr Eric G Ehrenkronas och Sahlig fru Friherrinnan Lena Ehrenbjelkes barn och arfwingar, giöra härmed weterligit thet wi af fri wilja försäljer till öfwer Directeuren Wälb Herr Fridric Ehrenpreuss i Bankeryds socken följande Säterihemman o lägenheter med innevarande 1750 års frälseränta och inkomst, såsom Säteriet Månseryd 2½ mtl och 5 st torp därunder lydande en skatteäng Anderstorpet Frälsehemmanet Granshult ½ mtl

Printseryd ¼ mtl

Klerebo med torp och mjölqvarn ¼ mtl

Bosaryt med en sågqvarn ¾ mtl

Tokeryd ½ mtl

Wår skatterätt till Tokeryds Norrgård skattekrono ½ mtl

Wår frälserätt och ränte af skatte frälsehemmanet Kolaryd 1 mtl

Dito Labbarp Skattefrälse 1 mtl

Uti Jerstorps socken frälsehemmanet Ingelstorp ¼ mtl

Uti Skaraborgs län, Wartofta Härad, Habo socken, frälsehemmanet Äbbarp 1 mtl

Stora Flytteryd 1 mtl

Lilla Flytteryd ½ mtl med wår rättighet til ett torp på Flytteryds ägor,

Ljunga med ett torp, Löfberget ½ mtl

Brenninge ¾ mtl, Gjestgifwaregl

Jäbo Korsgl ¼ mtl

Jemte den wid Säteriet Månseryd utsådde så winter som wårsäde och then ther befintlige åkerredskap ophedde, allt för en betingad kjøpesumma Tjugu Enn Tusende dahl Smt, jemte en ähresjänk eller wängåfwa 50 Ducater Spedie.

---

¹ ortnamnsforskare Jan Agertz

² Frälsegodsen i Sverige under Storhetstiden

Boken om Bankeryd, Bill Landén

Som Skjedde i Stockholm den 13 Mart 1750

DG Ehrenkrona, Sam G Ehrenkrona, Carl G Ehrenkrona, Carl von Groth, De Besche, Ewa Lena G Ehrenkrona, Maria E G Ehrenkrona.

År 1855 förvärvades Månseryd av Löjtnanten Mauritz Stigell o hh, Stigell var aktiv i socknen och var bla den som svarade för kyrkbygget som var klart 1865.

1877 beviljades Grosshandlaren och Riddaren Gustaf Wessman

Genom arv 1891 övergick gården till dottern Agnes, gift med Kapten och Riddare Gerhard Wilhelm Grönhagen.

Säteriet kvarblev i familjen Grönhagens släkt till 1940 då försäljning skedde till Henrik Karlge.

Torp o backstugor

Under Månseryd fanns 8 torp o 6 backstugor, torpen hette Kroken, Lunden, Norrängen, Nybygget, Rödjorna, Stubbhagen vilka alla var belägna utmed den gamla viktiga Björnebergsvägen samt dessutom torpet Skogen på höjden i väster samt Sörängen sydost om gården.

Backstugorna var Altona, Betlehem, Broby, Hästhagen, Hörnet och Kvarnen.

Kroken har förr varit krog och kallas i äldre protokoll för Månseryds krog.

Lunden, var CF Lagerströms barndomshem, Lagerström som var beläst idkade här undervisning, se skriften Lagerströms minnen utgiven av Bankeryds Hembygdsförening, Lunden kallades ibland Akademien på Lunden.

Norrängen, ur sockenstämmoprotokoll 1858 kan man läsa "Ehuru de fader- och moderlösa barnen från Norrängen äga släktingar i Skärstads socken, vilka man hoppats skulle upptaga dessa barn till vård och uppfostran mot de tillgångar som i sterbhuset efter föräldrarna kunna utfalla, hava dock släktingarna icke kunnat förmås att ingå härpå, varföre det blir en nödvändighet för församlingens fattigvårdsstyrelse, att mot så lindrig avgift som möjligt är, utackordera barnen.

Nybygget, på Bankeryds församlings kommunalstämma den 3 aug 1879 beviljades torparen Johan Svensson från Nybygget under Månseryd som mistat ett kokreatur och befinner sig i torftiga omständigheter, att själv besöka församlingsmedlemmar med en teckningslista så var och en finge teckna sitt bidrag.

Rödjorna, i slutet av 1800-talet tjänade en dräng på Rödjorna som hette Johan Mell, han var bördig från Järstorp. När en Ljung från Granshult en gång for hem från stan, inbillade sig Johan att Ljung hade mycket pengar med sig. Han lade sig i bakhåll för Ljung och kastade en sten på honom, Ljung blev medvetlös och Johan tog pengarna. Polis tillkallades och spåret kunde följas till Rödjorna, Johan förhördes och erkände, inte bara detta brott utan att han hade tänt på ladugården till Prästgården i Järstorp vid medsommartid. Det blev fängelse i tolv år för Johan.

Skogen, Torparen Petter Svensson från Skogen under Månseryd, som nyligen mistat en ko och därför anhållit om något understöd, beviljades 1864 ur fattigkassan 15 riksdaler emedan han befinner sig i mycket fattiga omständigheter. År 1881 anhöll samme Petter Svensson vänligen att ur kommunalkassan erhålla något bidrag till sin lazaretslega för sitt inträffade benbrott. Av det skäl att de ansågo honom vara i sådana omständigheter att han själv kunde bestrida sin utgift, utgick inget bidrag.

Fornlämningar

På Månseryd finns följande registrerade fornlämningar,

Bebyggelselämningar torpet Skogen, backe med namn o tradition Gastabacken, brukningsväg med namn o tradition, fägata, Smala gatan, Skogsparti med namn o tradition Skrullan, Kvarnplats samt Huvudbyggnaden

Lantarbetarstrejk år 1888

Ur en tidningsartikel 1938 02 12

Nu för tiden då även de svenska lantarbetarna börjat inse den fackliga organisationens betydelse, är det kanske värt att ur glömskans djup dra fram ett minne från svunnen tid. Det är berättelsen om hur några drängar med strejkens medel lyckades förbättra sin dystra tillvaro.

Det var i nådens år 1888 på en gård Månseryd i Bankeryds socken strax intill Jönköping. Gården hade på den tiden flera torpställen, där torparna hos sig fick anställa drängar som först skulle åt torparen göra vissa fastställda dagsverken samt resten av veckan gå på herrgården mot den betalning som torparna fick av herrgårdens ägare. Torparna fick således helt avlöna sina drängar. Deras lön vid den tiden var i regel 100 kronor om året. Arbetstiden om sommaren var från kl 5 på morgonen till 8 på kvällen. Drängarna fick stiga upp kl 4 på morgonen för att få i sig en bit bröd samt en sillbit, som var den stående kosten. Sedan iväg till herrgården. Arbetet där var inte nåt latmangöra, i synnerhet då gården hade en rättare, som svor och levde rövare för det mesta. Det var den långa arbetstiden som mer är något annat satte drängarnas sinne i en helig svallning.

"Det är då tusan att behöva gå upp mitt i natten", var den stående visan. "Ja, vi ger f-n i det snart." "Ska vi ge tusan i att gå ner före kl 6?" o s v.

Så resonerade drängarna länge och väl, men så en dag, det var en lördag, beslöt de, "att på måndag går vi inte ner förrän kl 6 och så kräver vi att få sluta kl 7 på kvällarna." Man bestämde vidare, att två av drängarna skulle vara vid gårdens närhet kl 5 för att se till så att ingen bröt överenskommelsen. Det var strejkvakter således i modern bemärkelse.

Han som berättar om denna strejk är A Friberg, som nu är bosatt i "konsumentmetropolen" Gislaved och som, fast han har en hel del år på nacken, är kry som ett vinterny. Han var en av de två som valdes till strejkvakter. Stryk lovades den som bröt striden, och stryk hade den säkert också fått. Nå den historiska "strejken" började. Måndagsmorgonen rann upp och i ett diken intill herrgården låg de två drängarna för att se om någon skulle svika. Men nej. Kl 5 ringde rättaren i vällingklockan. "Sur välling, salt sill", klämtade klockskrället. Men rättaren fick stå vid klockan ensam. När klockan var 6 infanna sig drängarna. Då blev det liv i rättaren. Allt av svordomar han kunde hitta på vrakte han över dem, men drängarna gav svar på tal, och svära var inte heller de främmande för. Resultatet för den dagen blev, att drängarna fick gå hem utan vidare. Nästa dag samma visa igen. Dagen därpå skickade rättaren efter torparna, dvs drängarnas husbönder för att dessa skulle göra dagsvrkena. Men de förklarade, att de städslat drängarna för att sköta sina dagsverken, så de tänkte inte blanda sig i saken - den fick rättaren klara upp med drängarna bäst han kunde.

Så gick hela veckan, drängarna kom till herrgården kl 6, rättaren skickade hem dem igen, ingen bröt enigheten, alla var som en man.

På måndagsmorgonen veckan därpå, när drängarna kom fram kl 6 hade rättaren skickat efter gårdens ägare, en kapten som tjänstgjorde vid Skillingarydss hed. Denne gick emot drängarna när de kom: Jag hör att ni inte vill arbeta, pojkar! Drängarna svarade, att de inte vägrat arbeta, utan att de begärde att få börja en timma senare, samt att få sluta en timma tidigare, vilket de ansåg vara mänskliga krav. Kaptenen, som var en ganska hygglig man, till skillnad från många av sina gelikar, förklarade, att han inte vill ha något bråk på sin gård, utan han gick med på de av drängarna framställda kraven.

Drängarna hade vunnit sin strid - aldrig gick det så lätt att arbeta som den dagen, säger berättaren. Vi hurrade, vi sjöng, skrattade och trallade om vart annat. Det bästa var, att vi varit så eniga. Drängarna på en del gårdar i närheten, försökte sig sedan på att göra om samma bravad, men de kunde inte hålla ihop, utan en del bröt enigheten och då gick det som det alltid går, de fick inget resultat av sin strid.

--Hade ni redan då kommit i kontakt med den spirande socialistiska rörelsen? Frågar jag berättaren. —Nej inte alls, visserligen hade jag år 1882 som liten pojke hört den halte skraddaren Palm tala på Lustakulle i Jönköping, men då var jag för ung för att förstå vad det rörde sig om. Jag minns bara hur rädda en del var för den lille skäggiga gubben. - Nej, vår strid den kom spontant, inte visste vi vad socialism var. I kontakt med den läran kom jag långt senare, men det är en annan historia som du

Boken om Bankeryd, Bill Landén

kan få höra en annan gång. -Men strejken på Månseryd är ett minne som man inte glömmer - ett vackert ungdomsminne!

Uno.

Om mathållning mm på en större gård under 1800-talet

Till Folklivsarkivet i Lund skriver och berättar Karin Stigell född 1893.

Vi åtta syskon Stigell vistades ofta om somrarna hos våra morföräldrar på gården Ludvigsborg i Skillingaryd och Månseryds gård i Bankeryd, livet på de båda gårdarna som var av ungefär samma storlek var tydligen ganska lika.

Alltså som barn vistades vi 8 syskon Stigell om somrarna hos våra morföräldrar på deras gård Ludvigsborg i Skillingaryd. Det hände då att jag fick följa med någon av pigorna ut i visthusboden, där bland alla stora mjölkfat, tunnor med salt sill, kar med gryn o mjöl även fanns en meterhög trälar full av bröd som kallades "folkabröd". Namnet kom av att det var detta bröd som "folket" på gården, dvs pigor, drängar, kusk, kogubbe och ibland torpare fick som tilltugg till sina måltider. Det var ett knallhårt, tunt, grovt bröd i hålkaksform. Vi barn tyckte deet var jättegott att knapra på, likaså tyckte nog hästarna som ibland fick bitar av detta bröd. Då kallade vi barn det för "hästabröd" och bad få en hålkaka att ge till hästarna.

Min gamla faster Anna, som dog 101 år gammal år 1953, berättade att ett liknande bröd bakades hos mina farföräldrar på Månseryds säteri i mitten på 1800-talet. Hon berättade att det då bakades av 3 tunnor råg på en gång i det stora brygg- och bakhusesets murade ugn. Brödet kallades därför "tretunnorsbröd", hon gav mig följande recept på en mindre sats,

Tretunnorsbröd 20-25 kakor

Till 1 liter vatten tages $1\frac{1}{2}$ kg grovt rågmjöl och $\frac{1}{2}$ kg havremjöl samt 2 teskedar salt och 60-70 gram jäst. Degen sätts till och får jäsa på vanligt sätt. Den utbakas i tallriksstora hålkakor, cirka $\frac{1}{2}$ cm tjocka som naggas på båda sidor, kakorna får jäsa något, varpå de gräddas i god ugnsvärme, helst i murad ugn. Då de kallnat upphängs de på spett i varmt torrt rum att torka. Havremjölet gör brödet mörkt. Kan förvaras länge på svalt, torrt ställe. Man måste ha, och får starka tänder med detta bröd.

Jag kan i minnet se den långa raden av tjänstefolk som i köket på Ludvigsborg vid den långa väggfasta fönsterbänken intog sina tre måltider och sitt aftonkaffe. Till frukosten, tidigt dags, fick de förstås gröt av olika slag och mjölk att dricka. Middagen kl 12-tiden, bestod mest av "saltmat", såsom salt sill, hemsaltat oxkött, d:o korv av olika slag, bl a s k "skallekorv", torkad på spett i taket. Fläsk o potatis, potatissoppa och salt korv, salt hemlagad rullsylta, kanske med rödbetor till, örter och fläsk, tisdagsoppa och alltid stora fat med skalpotatis. Som dryck hembryggt svagdricka och som bröd detta "folkabröd". Efterrätter förekom ej mer än någon gång, lingon o mjölk eller risgrynsvälling. Endast en gång om dagen och till söndags fick "folket" mjuk rågbrödslimpa med smör och det var till eftermiddagskaffet vid 4-tiden. På senare tid fick de då även ibland vetekringlor. Till kvällsvarden kl 7 vankades åter gröt, bröd, något uppskuret såsom kall korv, sylta, kallt kokt eller stekt fläsk, skummjöl.

Jag såg aldrig att de till vardags fick något färskt kött eller fisk. Det lagades alltid särskild, enkel kraftig mat till folket, hur spartanskt husbondefolket åt. Min far berättade att han och hans syskon, min farmor fick 15 barn, av vilka 9 nådde mogen ålder, aldrig som barn fick smörgås med pålägg utom vid högtidliga tillfällen, annars bara bröd till maten och smörgås utan pålägg, ibland honungssmörgås eller sirapsgås. De fick intaga sina måltider stående kring det stora runda bordet, senare dock sittande.

På Månseryd fanns cirka 100 rasrena kor, stort mejeri med ost till försäljning, trädgårdsmästeri för eget behov och park med sällsynta växter, införskrivna av trädgårdsmästaren Schuck från Tyskland.

Månseryd ägdes av min farfar mellan åren 1855 - 1877, detta sista år såldes egendomen till rosshandlare Westman för 160.000 kronor och farföräldrarna flyttade in till Jönköping där farfar dog år 1886 och farmor år 1899.

Faster Anna berättade bl a att farfar som var löjtnant vid Värmlands fältjägare, reste till sina möten upp till Karlstad från Jönköping i kappsläde, på 1840-talet, iförd bara sin uniformskappa som ytterplagg men med vadderad sk bröstvärmare. En sådan har jag bevarad i min farmors brudkista från 1846 tillsammans med en massa andra textilier som tillhört släkten, bl a tre utsökta brudtäckten, ända från 1700-talets slut till min farmors 1846, detta sista av matlasserad toft.

Även till Månseryd kom sk kavaljerer, dvs objudna gäster, som stannade månadsvis och på så vis drog sig fram utan kostnader för mat o logi. De fordrade full upp-passning, fina linnelakan o do handdukar. En av dessa kavaljerer var bror till "Onkel Adam", sign för författaren KA Wetterberg, och denne kavaljer målade bl a ett porträtt i olja av min farfar, i min ägo, tecknade i blyerts porträtt av barnen på Månseryd. Han var konstnär på sitt sätt och mycket snäll. Andra kunde vara rätt "konstiga" och besvärliga med egna besynnerliga ideer.

Min farfar var även mycket politiskt engagerad. Så t ex när Representationsförordningen år 1866 hade gått igenom, då lät han illumnera gården och gjorde fest för de underlydande. När Oskar I hade dött bestämdes att alla skulle bära sorgdräkt.

Min faster hade strax innan fått en hatt med ljusblå "fladderband" och till hennes stora sorg måste de utbytas mot svarta band, något som hon ännu mindes på ålderns dar, trots att hon bara var 7 år vid kungens död.

NYARP

Tidigaste skriftliga belägg, Nygiarp, 1557¹

Ägare

Nyarp finns i förteckningen Frälsegodsens i Sverige under Storhetstiden enl följande

Nyarp ingick i nådårsförläning till Christina Ribbing 14/10 1659

1665 gavs gården på livstid till Konstapeln Olof Carlsson, men den tillföll likväl Ridderhielm 1670

Den 10 Octobris sålde Per Carlsson 1/3 av $\frac{1}{2}$ mantal Nyarpe gård till sin bror Oluff Carlsson för 120 daler kopparmynt.

Gårdens ägare har varit många, däribland även pistolsmeder. Från slutet av 1800-talet märks ägare som JP och Susanna Rydell, ägare till Trånghalla och Prinseryd, Kapten Bromée, statens kontrollant vid byggandet av järnvägen, Gustav Johansson, fd ägare till Attarp, juvelerare JA Johansson som använde mangårdsbyggnaden som sommarbostad, tandläkare Axel Johnsson. AB Motorplogen June, Claes Eriksson, som efter några års boende i stora huset tyckte det var för stort och flyttade till arrendatorsbostaden.

Torp o backstugor

Banvaktstuga nr 244, backstugorna Åkershult o Nylyckan

Fornlämningar

Som fornlämning finns registrerat bebyggelselämningar efter backstugan Åkershult.

Händelser

När Claes Eriksson flyttat ur huset hyrdes det ut till Fröken Pilz som drev pensionatsverksamhet där. Under kriget användes byggnaden som militärförläggning.

1948 såldes huset till makarna Sigrid o Holdo Ramnebo som gjorde en ombyggnad och därefter drev pensionat Ramnegården.

I berget norr om gårdsbyggnaderna drevs stenhuggeri, främst grundsten till villabyggen och gatsten, under vissa perioder hade man ett tiotal anställda.

---

¹ ortnamnsforskare Jan Agertz

PRINSERYD

Prinseryds gård omkring 1880

SKRIFTLIGA BELÄGG

1575 Prinsryd¹

ÄGARE

I boken Frälsegodsens i Sverige under storhetstiden² finns Prinseryd omnämnd vid flera tillfällen, 1650 nåddårsförläning åt Christina Ribbing, 1652 köp Reinhold Lieve, 1661 Johan Printz, 1693 Christoffer Gyllengrip,

I slutet av 1700-talet kom Prinseryd att bli ägt av smeder såsom Ljung, Apelqvist, den 20 april 1830 såldes gården till Pistol Smed Mäster Åreborne och Konsterfarne Anders Persson Nyander och dennes hustru Maria Elisabeth Nyander i Nyarp, ägandet övergick 1839 till Rustmästare P Nyander o hans hustru Anna Chatarina Friman på Trånghalla. 1853 såldes gården till Factori Smeden Johan Petter Brandt. 1873 såldes till Factorismästaren August Miller och dennes hustru Brita Albertina Miller

Den 8 augusti 1904 sålde August Miller till sina söner Justus o Fritz Miller, 2022 kvm mark att avstyckas och kallades Printzfors nr 2. Jordplanen som är avsedd till kanal för vattens ledande i och för drivkraft för tillämnad fabrik, sträcker sig från den s k Printzeryds bro å Landsvägen Jönköping - Bankeryd i nordlig riktning upp till vägen Printzeryd - Granshult vilken väg övergår strax öster om nuvarande åbron, utvidgande sig i norr om vägen till plats för fabriks husen och gränsar således i öster och norr intill landsvägen och stamhemmanet, i väster intill stamhemmanet och den s k Lillån, vilken senare utgör gräns emellan stamhemmanet och Granshults by samt Månseryd och innehåller den således utstakade jordplanen 0,2022 hektar och får av köparne denna dag tillträdas.

Köpesumman är bestämd till 1500 kronor.

Printseryd den 8 augusti 1904, August Miller.

Gården Prinseryd såldes 1913 till Axel Andersson, gården skulle senare återkomma i slakten Millers ägo

Torp o backstugor

Under Prinseryd har funnits backstugorna Lilla Prinseryd och Södra Prinseryd

Fornlämningar

Registrerade fornminnen är en milsten, 2 st fyndplatser för sten o flintyxor samt industrilämningar.

---

¹ ortnamnsforskare Jan Agertz

² Frälsegodsens i Sverige under Storhetstiden

HÄNDELSER

Skola

Protokoll hållet vid allmän Socknestämma med Bankeryds Församling den 10e November 1839

Till Församlingen öfverlämnades följande af Hr Rustmästaren Pehr Nyander och hans Fru Anna C Friman till grundläggning af en Skolinrättning uti Bankeryds socken gjorda förordnande: "Såsom en gård af tacksamhet för den Nåd hwarmed den Högste omfattat oss undertecknade äkta makar, och för att medverka till uppväxande slägtens christeliga uppfostran, gifve och föräre vill till beredande af Boställe för en skolmästare i Bankeryds socken en summa af Sexhundra Sextiosex Riksdaler och 32 skillingar Banko, dock så att detta kapital af oss, såsom ägare af Fräsehemmanet $\frac{3}{4}$ -del Printzeryd i Bankeryds socken, får innehafvas emot det vi under Förpantningsrätt på Femtio års tid till Skolinrättningen och Skolmästaren i nämnde socken upplåta Karaktärsbyggnaden åfvan nämnde Printzeryd jemte derintill liggande trettonhundra geometriska quadratfamnar utstakad jord, samt mot willkor, att om wi, våre rättsinnehafvare eller blifvande ägare till nämnde hemman skulle efter förpantningsårens slut villja till Skolans Boställes fond inbetala förenämnde kapital och sålunda för Hemmanet återvinna jordrymden, skall för samma kapital erläggas 3 procent årlig ränta, beräknad för hela förpantningstiden och dessutom lösen för de å lägenheten då befintliga byggnader utgifvas efter det värde, som tillkallade Gode Män då derå bestämma; men skulle åter Skolinrättningens vårdare efter förpantningsårens slut villja uppsäga kapitalet, kommer all fråga om ränteberäkning och lösen för åbyggnaderna att försvinna äfvensom sjelfva kapitalet att minskas till det belopp, som efter Gode Mäns billiga bestämmande då kan utgöra värdet af blotta jordrymden:- Ägandes Vedergörande utan vårt vidare hörande låta vid HäradsRätten detta Förpantningsbref lagligen inteckna"

Trånghalla den 7 November 1839

P Nyander sigill Anna C Friman sigill

"Att förenämnde makar Hr Rustmästaren Peter Nyander och hans Fru Anna C Friman med fri villja upprättat detta Förpantningsbref

---

en gång närvarande vittnen Joh Mellberg, Econom & Directeur, Torp i Bankeryds socken

O Nordström, Prost och Kyrkoherde i Jerstorp och Bankeryd

G Ahlberg, boende i Kolaryd

och förklarade Församlingens ledamöter den tacksamma förbindelse, uti hvilken de väl så alla i allmänhet som nu och framgent uppväxande släkten i synnerhet komma att stå till Hr Rustmästaren Nyander och hans Fru för denna välgörande stiftelse, hwarigenom ett länge insett behof af en ordnad och säker handledning för ungdomen uti nödiga och nyttige läroämnen kan blifva avhjelpat samt tillkännagåfw sig villja den tillämnade Skolinrättningen efter förmåga befrämja och så snart ske kan i werket sätta, till hvilken ända och i afsigt att i erforderligt skick ordna skolrum och anskaffa de nödigaste Skolmaterialier, frivilliga gåfvor och bidrag efter hwars och ens tillfälle och välvillja för den goda saken komma inom Församlingen att uppbäras.

Skollägenheten får tillträdas den 14de Mars nästa år, 1840.- Pastor låter det gifna Förpantningsbrefvet Wid HäradsRätten till framtida säkerhet lagligen inteckna.

Och då enligt Kongl Majts Nådiga Resolution af den 3 Mars 1837 Klockare och Skolmästare befattningarne böra vara förenade, men sådant ännu icke kunnat för sig gå, kommer intill dess en sådan tjensteförening kan ske Skolmästare att blott tills vidare och på obestämd tid samt utan fullmagt att antagas och har han, sedan undervisningen kommit i ordentelig gång, att derföre i årlig aflöning åtnjuta de af hwarje förmedlat hemman tillförne beviljade 4 kappar Råg, utom hwad som af barnens Målsmän kan erhållas, och skulle för öfrigt Pastor i förening och samråd med Församlingen samvetsgrant nu och framgent söka att till Skolmästarebefattningen få skickelige och

Boken om Bankeryd, Bill Landén

till barns ledning och handhavande passande personer anställde, hvarförutan Pastor ville med uppmärksamhet tillse skolans gång och låta sig vårda om dess förkofran och framsteg.-
Ut Supra In Fidem O Nordström pastor

RANSBERG

SKRIFTLIGA BELÄGG Rånsbergh 1542¹

ÄGARE

Ransberg ägdes tillsammans med Flasarp i mitten av 1600-talet av Kongl Hofretts Actuarius Ehrebor och försichtigh Elias Alegren, dessförinnan av Ridderhielm, betecknat 1 helt hemman.

I "Frälsegodsens i Sverige under storhetstiden" kan läsas, Flasarp som nådårsförläning för Christina Ribbing 16/10 1650.

1767, halva skatte krono hemmanet Ransberg förvärvades av Jungfru Anna Lisa Norck, Madam Beata Norck och dess Kära Man Handelsmannen Daniel Lyséen samt deras arfvingar,

1767, Fabriqweuren och åldermannen Lorentz Eckerström, dess hustru och arfvingar köper $\frac{1}{4}$ av Ransberg

2 sept 1795, Anders Thulin och hans hustru Brita Christina Jansson säljer Ransberg till Spegelfabrikören i Jönköping Nicolaus Reding och dess fru Rebecka Sophia Wanselan

4 augusti 1827, överlåter änkefru Reding Ransberg till sin son Hof Rätts Cancellisten Axel Reding.

20 augusti 1845, säljer A Reding Ransberg till Jöns Peter Broman och dess hustru Lisa Broman född Brolin.

26 maj 1876, förrättades laga arfsskifte i sterbhuset eftr makarna Jöns Peter Broman o Elisabeth Broman född Brolin. Makarna Broman saknade bröstarvingar och då äktenskapet ingåtts innan Kongliga Förordningen den 19 maj 1845, om förändrad giftorätt blev gällande, vid fördelning av sagde fastighet den grund måtte följa, att mannens arfvingar tilldelas $\frac{2}{3}$ och hustruns arfvingar $\frac{1}{3}$ del.

21 mars 1877, sålde sterbhuset Ransberg å auktion till högstbjudande, lantbrukaren Alfred Ohlsson i Kyrkeryd.

11 april 1912, blev sonen Karl Ohlsson ägare till Ransberg genom köp från sterbhuset,

Torp o backstugor

Under Ransberg finns inga torp eller backstugor

Fornlämningar

Som fornlämningar finns registrerade 2 st gränsstenar mot Granbäck, stenarna uppsatta av ovannämnde Alegren, vidare finns registrerat lösfyndssamling bestående av flintverktyg.

---

¹ ortnamnsforskare Jan Agertz

RICKARP

SKRIFTLIGA BELÄGG

1462 Torkil i Rukatorp¹. Under 1700-talet ändrades namnet till Rickarp, vilket torde vara resultatet av en felskrivning.

Ägare

I mitten av 1600-talet omnämns Rukarp som 1 mtl biskopshemman. 1653 var gården upplåten på livstid till provinsialskrivaren Henrik Tomassons änka Malin Johansdotter. Därefter finns gården omnämnd som frälse². 1687 tilldelades hemmanet på infanteriet och ingick, jämte Granbäck, i överstens för Jönköpings Regemente boställe.

Torp o backstugor

Under Rickarp finns inga torp eller backstugor

Fornlämningar

Som fornminne finns registrerad Skansakällan

---

¹ ortnamnsforskare Jan Agertz

² Frälsegods i Sverige under Storhetstiden

SJÖVIK

Erlandssons gård

Hagelins gård

SKRIFTLIGA BELÄGG

1861 Sjövik, förr Svinahaga Stora¹

Ägare

En del av Stora Svinhaga, Erlandssonsgården, är sannolikt länets äldsta släktgård. Enligt ett pergamentbrev daterat 1563 fick Lars Mons av Häradshövdingen i Tveta Härad fastebrev på hela Stora Sveinhaga med torpet Hundåsen och "halva engen vid Domprn", därefter gick 1/6 mtl i arv fram till våra dagar och Adolf Erlandsson med sönerna Karl och Sixten Erlandsson.

Sjövik benämndes ända fram till 1860 Stora Svinhaga då dess dåvarande ägare patron Aug Ljunggren gav den namnet Sjövik. År 1889 kom gården i familjen Hagelins ägo.

Sjövik finns även omnämnd som frälse².

Torp o backstugor

Under Sjövik fanns inte mindre än 9 torp och 10 backstugor, de allra flesta av dem utmed socknens största väg, från Jönköping mot Falköping. Utmed denna väg låg torpen Anneberg, Nydala, Flötteryd, Rydala, Sjöbo, Västerås och Hundåsen, Dessutom utmed denna väg backstugorna Frökenborg, Lillåsen, Lilla Sjöbo, Sjöåsen samt Lilla Västerås, På andra platser fanns torpen Högalund och Västånå samt backstugorna Björkelund, Läsäng, Nyhagen, Sörhagen och Åsen. På Sjöviks marker fanns också en Skvaltkvarn vid bäcken mellan Sjövikssjön och Klerebodammen.

Ett skolhus vid stora vägen söder om Erlandssonsgården. Det var den gamla sockenstugan vid Kyrkan som revs omkring 1870 och flyttades hit, förutom skola användes huset under en tid som lokal för en församling, där predikade predikanter från Jönköpings Missionsförening m fl, där hölls också söndagsskola och missionsauktioner.

Om de många torpen o stugorna finns en del att berätta, såsom

Torpet Anneberg, i mitten av 1800-talet bodde där en torpare, Anders Strandman, som tillika var tunnbindare. Strandman arbetade hemma som bonde och dessutom på olika bryggerier o brännerier där han tillverkade kar o tunnor. Anneberg var en tid undantagsstuga för Erlandssons på Sjövik. Karl Erlandssons far berättade ofta och gärna att han som liten satt i fönstret på Anneberg och såg när kung Karl XV på sin Eriksgata bytte hästar på Göransberg. Karls far var född 1855, Kung Karl XV var kung 1859-1872.

---

¹ ortnamnsforskare Jan Agertz

² Frälsegödsen i Sverige under Storhetstiden

Boken om Bankeryd, Bill Landén

Byggnaden såldes på 1920-talet och flyttades till Sjöhultssjön utanför Taberg, där blev det fritidshem för tjänstemän vid tändsticksfabriken i Jönköping.

Backstugan Lilla Västerås ägdes på 1850-, 60-, o 70-talet av Ingrid Larsdotter. Ingrid var lärarinna i Bankerydsvästra skolrote på 1860 o 70-talen, undervisningen skedde i stugan och själv bodde hon på vinden, hon kallades Skol-Inga eller Inga på Vinn. Som ersättning för lokal och undervisning fick Inga 50 Riksdaler om året. För att dryga ut kassan gjorde hon halmhattar och sålde. Det sägs att hon gärna tog del av barnens matsäckar och att hon svor på barnen när hon var arg. När åsken gick läste hon högt ur Postillan. Lilla Västerås flyttades till Högamon i Habo och fick namnet Nyhemmet.

Fornlämningar

Bland fornlämningarna finns ett vackert beläget gravfält vid norra spetsen av Sjövikssjön, en kulle med namn och tradition "Assis Kulle", ett skogsområde kallat "Smuttermarken", en hage kallad "Hopamarken", en Tingsplats?, fyndplats stenyxa, utmed stora landsvägen en gränssten och 2 väghållningsstenar, en lintorkningsgrop.

Som fornminnen är också registrerade lämningar efter bebyggelse Hundåsen, kvarnplats, torpet Sjöbo, backstugan Sörhagen, torpet Högaland, backstugorna Sjöåsen och Lillåsen samt platsen för Sjöviks Västergård eller "Ödegården".

Assis kulle har fått sitt namn efter en husmamsell på Sjövik kallad Assi, Assis rätta namn är okänt men är bevarat till eftervärlden genom en holme i åkern nordost om gården, till denna plats beväxt med ekar o andra lövträd gick Assi ofta när dagens arbete var slut och hon behövde en stund för sig själv.

Händelser

I början av 1800-talet var Lars Dahlström ägare till Stora Svinhaga. Han ägde flera gårdar en gård i Flaskebo, en gård i Sandhem, Ruder, två gårdar i Bottnaryd, Kohult o Kåkulla. Dahlström hade en dotter, Sara Greta, På gården Stora Svinhaga där Dahlströms bodde, fanns en dräng som också var postförare, han hette Magnus Ljunggren. Sara Greta och Magnus hade fattat tycke för varann men giftermål satte fadern sig emot, Sara Greta skulle gifta sig ståndsmässigt. Hon blev bortgift mot sin vilja med en storbonde från Sandhem, Anders Pettersson på Måsseberg.

Bröllopet stod i Stora Svinhaga på midsommardagen den 24 juni 1822, Sara Greta var mycket olycklig, hon vantrivdes på sitt nya hem Måsseberg. Ganska snart upptäcktes att hon väntade barn, graviditeten var långt framskriden, maken visste att han ej var far till barnet. När maken en dag var ute på en resa, mutade Sara Greta en torpare att köra hem henne och hennes ägodelar tillbaka till Stora Svinhaga. Skilsmässa kom till stånd men Dahlström fick lösa ut sin dotter för en ganska stor summa pengar. Tydligt blev det snart giftermål igen för Sara Greta, denna gång med Magnus Ljunggren, när barnet föddes den 28 september 1822 fick han namnet Ludvig Leonard Ljunggren.

Lars Dahlström dog 1834, hustrun var död redan då, dottern Sara Greta blev då ägare till gårdarna. Familjen var bosatt på Stora Svinhaga.

Leonard Ljunggren blev präst och tjänstgjorde som komminister i Bankeryd 1858-1874. Han hade även avlagt folkskolläraryxamen och tjänstgjorde också som fängelsepräst i Jönköping. Leonard kom sedermera som kyrkoherde till Forsheda.

Sara Greta och Magnus fick ytterligare 2 söner, Johan August och Jean, Janne. Janne Ljunggren blev konstnär, han hade sin atelje i ett rum i Västergården, Janne emigrerade till Amerika.

Johan August fick studera vid ett lantbruksinstitut och tog sedan hand om gården, han kallades allmänt för Patron. Johan August utökade ägorna och inköpte Bosaryd. Han avverkade mycket i skogarna och virket sågades på sågar i Bosaryd. Genom stora virkesleveranser som han inte fick betalt för blev ekonomin mycket dålig och Patron försattes i konkurs, Bosaryd fick säljas men med hjälp av släktingar kunde Stora Svinhaga räddas åt släkten Ljunggren.

Sara Greta avled före sin make Magnus, denne gifte om sig med en piga på gården, hon hette Sofia Wilhelmina Holm och var 23 år yngre än Magnus, de fick en dotter Emma Sofia.

Boken om Bankeryd, Bill Landén

Familjen flyttade till gårdens undantagsstuga Lillåsen där Magnus avled 1885. Dottern Emma flyttade till Stockholm 1892 men Sofia Wilhelmina bodde kvar i stugan till 1905 där hon levde under mycket små omständigheter. För att inte frysa ihjäl på vintern bröt hon upp golv och inredning och eldade med. Hon hade några höns inne hos sig i stugan. 1905 flyttades hon med våld till Fattigstugan, förklarad sinnessjuk o våldsam fick hon där bo i en särskild avbalkning. Hur länge hon bodde på Fattighuset är ovisst men när hon avled 1907 så hände detta på "Asylen" i Vadstena.

Sjöviks skola. Köpekontrakt

Jag Johan Gottfrid Hagelin upplåter och försäljer härmed ett å mitt ägande hemman 47/60-dels mtl Sjövik i Bankeryds socken beläget jorodområde till Bankeryds församling mot följande villkor: Jordområdet, som är beläget i nordöstra delen av hemmanets inägor invid bygdevägen Sjövik - Bankeryd, innehåller en areal av 0,2268 hektar samt skall benämnas Sjöviks Skolhustomt, allt i enlighet med en av E. Lagerbielke upprättad karta däröver angiver. Själva kostnaden för lagfart och avsöndringen bestrides av köparen.

Köpeskillingen som är bestämd till 184 kronor är denna dag till fullo erlagd.

Bankeryd den 1 mars 1903 J.G. Hagelin, säljare. Bankeryds församling genom Adolf Wetterbrandt, G.A. Erlandsson, köpare. Bevittnas av Edv Miller, A. Miller.

Assi som var husmamsell på Sjövik rönte stort förtroende hos familjen Ljunggren. Manbyggnaden hade underligt nog inget kök men strax utanför ingången låg en byggnad som inrymde kök, på denna byggnad fanns också vällingklockan. I denna byggnad bodde Assi, det berättas att det en dag varit storbak och alla brödkakorna hade hängts upp på käppar i taket för torkning. På natten hände det att hållaren för käpparna brast och den sovande Assi fick alla brödkakorna över sig. Det berättas också att Assi när hon tyckte att gårdens folk arbetade särskilt duktigt på åker och äng, gick till dem och bjöd dem på en sup.

SJÖÅKRA

Bild av Sjöåkra gård omkring 1930. År 1932 såldes denna mangårdsbyggnad till Habo och en ny något större byggdes. Båda flygelbyggnaderna finns kvar, i den på bilden fanns förr affär.

Skriftliga belägg

År 1549 Siöacker laxfiske.¹

Ägare

Under första delen av 1700-talet ägdes gården av smeden Lars Rånge, denne hade dålig ekonomi och gården pantsattes och man tvistade om vem som var ägare. Till gården hörde också ett gammalt laxfiske i Lillån som gett en god avkastning vilken tidigare levererats till Slottet i Jönköping. Den allmänna ovissheten till gårdens och fiskets ägande gav upphov till följande ärende i rätten den 23 febr 1730:

Uplästes Högwälborne hr Baron General Major och Landshöfdingens ytterligare bref dat 16 Dec 1729 angående Allmänna eller Cronofiskerierna jemte Extract af angående Siöåckra Laxefiske befallandes att Tingsrätten noga undersöker, hwem som detsamma nyttiar samt Skatten derföre betalar, samt hwadan den åtskillnaden emellan 10 Dlr och 5 Dlr Smt Skatt härflyter. Så att från den ena till den andra war såldt, utan någon afgäld yill Kongl Majt och Cronan, blef fördenskull efterfrogat, hwem som detta Cronofiske innehafwer, men war ingen som derom kunde gifwa wist besked, dock förmente Nämndemannen Anders Jönsson i Kortebo, att Fendricken Edell och Manhaftig hr Carl Mellin är dertill ägare, men wet intet eljest huru det anten för arrende eller eljest nyttjas, hwarföre nödgas TingsRätten Widare Undersökning låta bero till des man får hr Fendricken härom motification.

Under slutet av 1700-talet kom Sjöåkra att ingå i samma ägarhand som Attarp.

1876 förvärvades gården av Löjtnant Ludwig Broomé som var ansvarig för järnvägens byggande mellan Falköping och Jönköping.

Den 27 oktober 1903 överlåter Broomé Sjöåkra gård med Sjöåkra laxfiske till Ingeniören JG Sandvall, av köpebrevet framgår vidare att köparen äger uppbära arrende för notfisket i Wetteren från och med augusti samma år.

Angående Laxfisket kan nämnas att numera är Bankeryds Hembygdsförening lagfaren ägare till detsamma efter en gåva av Jan Graab.

Sjöåkradammen byggdes för elförsörjning av gården Sjöåkra, där handlade det om likström, när Juneverken senare byggdes utökades kraftstation och till industrin levererades växelström.

---

¹ ortnamnsforskare Jan Agertz

Boken om Bankeryd, Bill Landén

Torp o backstugor

Under Sjöåkra har funnits torpet Lilla Sjöåkra som med största sannolikhet legat endast 500 meter sydost om gården, dessutom har funnits backstugorna Espåsen, Hägnen och Lugnet.

Fornlämningar

Som fornlämningar finns registrerade, Tjuvanabben som en plats med namn o tradition, Färdväg och hålvägar utmed Vättern, dessa har en gång utgjort en viktig led på Vätterns västra sida, Laxfiske i Lillån med brofästen från en äldre vägförbindelse. Vid Sjöåkra finns i sandbankarna en lera som är lämplig för bearbetning, här har en gång funnits ett tegelbruk där det bl a tillverkats sk Munktegel.

Händelser

När ing Sandvall blev ägare till gården gjorde han denna till en "Mönstergård" med inspektor, statare och ladugårdsfogde. Besättningen var reaktionsfri och besiktigades regelbundet av veterinär från Jönköping. Mjölken tappades på glasflaskor som placerades i trälådor, dessa forslades sedan med järnvägen till Jönköping där de såldes.

I Sverige är det lag på att all mjölk - med ett undantag - som säljs till allmänheten skall vara pastöriserad. Undantaget är mjölk från s k reaktionsfri besättning, d v s hela besättningen har vid tuberkulinprov visat sig fri från tuberkelbaciller (bovin tuberkulos).

SKINNKÄRR

Arvidssons gård i Skinnkärr

Skriftliga belägg

1575 skinker¹

ÄGARE

Under åren har ett antal factorismästare varit ägare till gårdarna i Skinnkärr, här finns namn som Ljungberg, Ljung, Nyman, även fabrikören Björkman i Bosaryd finns bland ägarna.

Torp o backstugor

2 st backstugor finns redovisade under Skinnkärr

Fornlämningar

Inga fornlämningar finns registrerade

Händelser

Trakterna i närheten av Skinnkärr var ett känt tillhåll för socknens senaste vargar och år 1854 lär den sista vargen ha inringats och dödats på gårdens marker. Väster om Skinnkärr finns bevarad en fångstgrop eller Varggrop.

---

¹ ortnamnsforskare Jan Agertz

SKIREBO

Skirebo gård

Skriftliga belägg

1600 Skirreboa¹

Ägare

Skirebo ligger inom den sk fredsmilsgränsen och gården var under 1600-talet avsatt till infanteriets försörjning.

År 1909 kom gården i Albin Levins ägo, Levin var lantbrukare men också en mycket skicklig och anlitaad smed, dessutom förkunnade Levin Guds ord i Stora Missionshuset och Betania.

Torp o backstugor

Under Skirebo fanns torpet Berghem, vars stuga finns bevarad i Göransbergs trädgård, backstugorna Driften och Johansberg.

Fornlämningar

Som fornlämning finns registrerad platsen för torpet Berghem med stenmur och stenblock.

På Skirebos mark finns socknens största flyttblock.

Vid gården finns en väl bevarad stenkällare och mitt emot denna skall enligt tradition ha legat ett bränneri.

Några hundra meter norr om husen i Skirebo, på mark som numera tillhör Göransberg, finns ett stort antal röjningsrösen, kanske 100 st. Man kan anta att dessa härör sig från 1600-talet och att det är soldater som var och en röjt sig mark för att odla till sin försörjning.

Händelser

Vid sekelskiftet 1800-1900 bodde på Berghem "skarpskytten" Karl Svensson. Kalle var ett original och han tjänstgjorde som sin tids arbetsförmedling. Mot en ringa penning förmedlade han städsel av pigor och drängar. Sin titel hade han inte fått för sin skjutskicklighet utan för en kostym som han lyckats få i skarpskytterörelsen.

Ur protokoll 1883 kan man läsa att stämman beslutade att till skomakare Johan Gustavsson i Johansberg skall fr o m den 28 maj detta år månatligen betalas 8 kronor såsom fostringslön för yngsta barnet till tunnbindare Anders Svensson från Svarterödjorna, och skall församlingen bidra härmed, tills föräldrarna själva kunna komma i tillfälle att försörja sitt barn.

---

¹ ortnamnsforskare Jan Agertz

STIBBERYD

Av bebyggelsen på Stibberyd finns endast en del husgrunder kvar, idag inbäddade av sly och mindre alar.

Skriftliga belägg

1510 Stibbaryd¹

Ägare

Stibberyd bestod på 1600-talet av dels ett Kyrkohemman och dels ett Crono Skatte Rusthåll (ej omnämnt i boken Soldater o soldattorp i Bankeryd). Under åren har mycket olagligt inträffat på Stibberyd, se nedan.

År 1841 såldes Stibberyd till innehavaren av Drösfhult.

Torp o backstugor

Till Stibberyd hörde backstugorna Källeberg, Hörnet, Gölen och Millhemmet.

Millhemmets förste boende var Johannes Miller, därav namnet, Johannes och hans hustru Katarina Andersdotter flyttade in 1834. År 1857 hade gamle Miller i Millhemmet helt förlorat synen och hans hustru som var 16 år äldre kunde inte sköta honom varför han fick flytta till fattigstugan. Två år senare kunde inte heller hustru Katarina klara sig själv utan fick flytta till sin gubbe i fattigstugan.

In flyttade i stället förre soldaten Anders Waldo. Waldo var trätoffelmakare och bodde efter sin hustrus död ensam kvar på Millhemmet till sin död, han blev över 80 år.

Karl Erlandsson på Sjövik har berättat att han tillsammans med en kamrat en gång passerade Millhemmet då en flock kråkor skrånade och slogs kring Millhemmets skorsten. Det visade sig att Waldo rökte fisk i husets skorsten där han gillrat upp fisken på en stake och sedan eldade på härden. Skorstenen var så låg att kråkorna kunde nå fisken.

Fornlämningar

Som fornminnen finns registrerat bebyggelselämningar efter Källeberg, Millhemmet och Gölen samt lämningar och bebyggelseplatser för gårdarna i Stibberyd.

Händelser

Den 22 februari 1667 hölls ett extra ordinarie ting på Jönköpings slott, varvid Arvid Bengtsson i Stibberyd fördes för Rätten, anklagad för att ha mördat både hustru och bonde samt tvenne barn uti Lilla Humbleredh i Redvägs härad. Arvid hade varit i Dunkehalla och sålt ett lass ved, när han på hemväggen befanns sig mellan Dunkehalla kvarnar och Klämmestorp, kom "två swarta" till honom och sa att han skulle följa dom och de lovade honom "gott frijbyte". Arvid skall då sagt att han håller Gud högt och ej ville, då skall "den ene swarte" hoppat upp på Arvids häst och den andre satt sig på släden hos Arvid och sedan for de så fort som en fågel eller ljungeld. Komna till Humbleredh, bultade "de swarte" på och ville köpa hö, de blev nekade och bonden Erich Swensson gick in i stugan och hämtade en yxa, ute på gården möttes Arvid o Erich med var sin yxa, efter en stunds slagsmål sprang Erich in i stugan där bataljen fortsatte, hustrun försökte skilja dem åt men fick ett slag av Arvids yxa i bröstet så stort att man kunde sticka in en hand i såret, när båda makarna var döda återstod två barn i stugan, efter att Arvid slagit dom med något tillhygge kröp de ner i sängen där Arvid dödade även dem. Därefter tänkte Arvid eld lite varstans inne i och utanför stugan.

---

¹ ortnamnsforskare Jan Agertz

Boken om Bankeryd, Bill Landén

Arvid tillfrågades om det var hans far Bengt Jansson som fört honom in på dessa vägar, detta bekände Arvid och berättade att hans far hade lovat honom pengar om han utförde vissa onda gärningar.

Efter förhör erkände Arvid att han redan för 14 eller 15 år sedan mördat en änka samt hennes barn o barnaflicka och bränt vid Lindhult i Habo socken. Samma år skall han ha mördat Per Andersson i Wagnhult uti hans egen stuga, tillika med hustru och en piga

Den 25 februari 1667 dömdes Arvid Bengtsson för att på åtskilliga tider och ställen uppsåtligen begått 10 mord och stucket 3 gårdar i brand: Altså skall Arfuedh androm till Skij och Warnagell, utan opskof, rååbråkas ifrån nedhan till ofuan, således at bröstet sidst söndherslåes, hwar på han sedhan skall medh yxa halshuggas, parteras, och på 5 stegell sättias.

Se även Karin Bengtsdotter under Ekeryd.

SVINHAGA

Svinhaga, Anderssons

Svinhaga, Janne Gren

Svinhaga, Kleins

Svinhaga, Lundbergs

Svinhaga, Sjöholms

Svinhaga, Lundins

Skriftliga belägg

1481 Swynahaga¹

Ägare

Lilla Svinhaga eller senare Svinhaga finns omnämnt Bland Frälsegodsens² med namn som Reinhold Lieve, Johan Printz, Georg Pilefelt och Christopher Gyllengrip.

På 1850-talet omfattade Svinhaga 6 olika gårdar.

Enligt köpehandlingar skall halva Lilla Svinhaga år 1652 ha ägts av Grytestöpare Peder Larsson och andra halvan av gården av Kåpparslagare Pär Larsson.

Att här redogöra för alla ägare fram till våra dagar skulle bli alldeles för omfattande.

---

¹ ortnamnsforskare Jan Agertz

² Frälsegodsens i Sverige under Storhetstiden

Boken om Bankeryd, Bill Landén

Torp o backstugor

Under Svinhaga fanns 12 st backstugor samt en skvaltkvarn i Björnebäcken.

Backstugorna benämndes Berghem, Dylyckan, Ekeberg, Hagen, Kullen, Kriken, Lilla Svinhaga, Kvarnäng, Sandhemmet samt 3 stugor endast kallade Backstuga.

Fornlämningar

Kvarnplats, bebyggelseplats för backstugan Kvarnängen, bebyggelselämningar från backstugan Kriken, fyndplats för skafthålsyx.

Händelser

Betr Sandhemmet, när Jonas Johansson 1855 sålde sin gård i Svinhaga till AJ Söderström skrevs följande tillägg i köpebrevet: För sockneskräddare Carl Sandqvist och dennes hustru Gustafva Ahnströms eller dess rättsinnehafvares räkning, förbehålles en jordrymd som nu enskildt är inhägnad under namn af Berget eller Östra Betesmarken för dem begagna på en tid av 42 år räknat från den 14 sistl mars, hvilket är tilländalöpt den 14 mars 1897.

Ang Sandquist finns vidare följande att läsa i protokoll 1863, Sockenskräddare Sandqvist från Lilla Svinhaga som genom oförvållad eldsvåda natten till den 3:e dennes förlorat allt vad han äger, erhöll tillstånd att genom lista insamla frivilliga gåvor i penningar eller andra förnödigheter, såsom hjälp att uppföra ny stugubyggnad.

Då sockenskräddare Karl Sandqvist befann sig på Attarp, morddagen i juni 1845, blev han inkallad till Tinget som vittne. Han var dock aldrig misstänkt.

TORNARYD

Bild av Tornaryd början av 1900-talet, i flygelbyggnaden till vänster fanns affär

Skriftliga belägg

År 1447 finns Thornarydh omnämnt med Vadstena kloster som ägare¹

Ägare

Den 1 maj 1386 donerades Tornaryth och Bosaryth till Vadstena kloster av Riddaren Sten Stensson och hans hustru Katarina. Gården överfördes till frälse på 1500-talet.

På 1500- och 1600-talen finns gården redovisad som säteri.²

Därefter var gården indelad på infanteriet och var mönsterskrivarboställe tills den friköptes på 1900 talet.

Torp o backstugor

Under Tornaryd fanns 3 st torp och 2 st backstugor

Torpen var Fröjden, Hörnet och Hundåsen och backstugorna Bygget och Skogen.

Om Hörnet finns följande lilla historia bevarad, Vägen där Hörnet ligger kallas än idag stora landsvägen. Det var en viktig led från Västergötland till Jönköping, det var inte bara Eriksgatan som gick fram här utan också foror av kreatur som skulle till marknaden i Jönköping. Då var vägen oftast kantad av gärdesgårdar. Det hände vid en gristransport att en gris lyckades smita iväg och hur de letade så var grisen borta. Tiden gick och en dag trodde torparen på Hörnet inte sina ögon. Ur skogsbrynet och fram till torpet kom en sugga med en hel rad små kulingar efter sig. Gissa att de blev väl emottagna. Berättat av Karl Erlandsson.

Fornlämningar

Som fornlämning finns registrerat boplatssområde, undersökt och borttaget, från tiden år 100 - 200 e kr, några äldre färd- och hålvägar samt lösfynd bestående av en stenxya samt uppgifter om gården.

Händelser

Ur konvolutet Kvarnar och vägar i Jönköpings län kan man läsa: Tornaryd äger ett halvt dammfäste i Lindhults kvarn i Habo socken. Kvarnen är skattlagd och kan merendels brukas hela året. Tornaryds åbor skall ha sin mäld tulfri och skall därför hjälpa till att täppa dammen.

Rogberga den 11 oktober 1697, Benjamin Dahlström.

---

¹ ortnamnsforskare Jan Agertz

² Frälsegodsen i Sverige under Storhetstiden

Boken om Bankeryd, Bill Landén

Ur förteckning över kvarnar sågar manufakturer mm kan man läsa om Lindhults sågkvarn: Resolution den 23 december 1748 utan inskränkning i sågfriheten. Skattlagd första gången 1749, denna kvarn kan gå endast höst och vår eller när stark flod råder.

Sågkvarnen låg öster om mjölkvarnen. Tornaryd hade också förmåner när det gällde sågkvarnen. Årligen skulle bostället ha 3 tolfter enkla bräder så länge sågen var igång.

TORP

Huvudbyggnaden på Torps gård

Skriftliga belägg

1457 finns Vadstena kloster antecknat som ägare till Thorppe¹, år 1549 finns gården Borstigstorp noterad, denna torde ha legat utmed Torpleden där nu Spjutkastarvägen finns.

Ägare

Ur rättsprotokoll 22 sept 1679

Hr Fiscal Johan Oberius tillfrågade Nämnden samt Länsmannen Erich Larsson

1. Om icke Torps Skattegård i Bankery Socken för fem åhr sedan legat öde i 2 åhr förrän Lands Fiscalen Andreas Hultenius dijth flytte? Hwartill svarades ja och att det i åhr jemväl haft öde legat.
2. att ingen ständig bonde har bodd dher, uthan dhen äre flydt thijt och en annan träder och Håkon och hustru Elin brukat det ella och eij kunnat dher sig uppehålla, om the icke fådt frugte sig uppehålle annorstädes. Hade och saligh Hr Fiscal Örnberg eij kunnat sittia dher så länge, ther han icke hade haft skattefrijd. Af hwilka åthskilliga afflyttioande hemmanet kommit i lägerwall så till huus som gärdesgårdar. Den som nu är helfnabonde, Lars, sutit dheri 4 åhr, har eij mehr än 1 koo och intet Creatur att uppehålla bruket medh. Huusen förfaller till taak och syller, ellenast något av wäggarne behållet är inthet stort werderat sedan Örnberg blef död för 17 - 18 åhrsedan. Åkeren mager för dhet all hört tillförne är trädan, kört på andra orter. Uthsädet allenast till 6 tunnor höst- och wårsäde. Ängen i wåtåhr något bördig men eliest begge i blandh bättre och sämbre. Intet fiske, der till eij heller någon timmer Skog hwar öfver Attest beviljades.

Efter många års bekymmer kom gården i mitten av 1700-talet att brukas och bebos till stor del av vapensmeder.

Torp finns även med bland Frälsegodsens i Sverige².

Torp o backstugor

Under Torp fanns backstugorna Bergstugan samt Pershov även kallad Hovet.

Fornlämningar

Som fornminne finns registrerat en plats för fynd av flinta.

---

¹ ortnamnsforskare Jan Agertz

² Frälsegodsens i Sverige under Storhetstiden

Boken om Bankeryd, Bill Landén

Wäderqwarn

Domboken 8 Now 1749

Doctoren Ädle och Höglärde Herr Pet. Platin attfå på thes skattehemman Torps ägor till husbehof upsättja en wäderqwarn, är i Jerstorps och Bankeryds Sochnar en sådan ansökning allmannerligen Kundgjord och at samma ärende idag företagas skulle. Som anmärkning till utdraget har noterats: nyligen brukligt i Wista härad och på Öen.

I Smålands Allehanda fanns den 14 januari 1889 följande annons införd

UTBJUDES HYRA

Å Torp i Bankeryds socken, uthyres från och med den 1ste nästa april Karak-tärsbyggnaden, innehållande nio varma och glada rum samt kök, tambur, hand-kammare, skafferi, brygghus och bagarstuga, jemte, om så önskas, en stor och utmärkt vacker trädgård med många fruktträd och bärbuskar.

Ved och mjölk kan erhållas på stället jämte skjuts av egaren hvart hyresgästen önskar. Stall och vagnbod finnes om hyresgästen håller sig eget ekipage.

Byggnaden, belägen $\frac{1}{2}$ mil från Jönköping och 25 minuters väg till Bankeryds kyrka och Jernvägsstation, har det vackraste läge med utsigt öfver sjön Vettern och Jönköpings stad med omnejd och har under flere år bebotts af Hofrättsrådet Vult von Steyern.

Uppgörelse sker med undertecknad egare, hvars adress är Bankeryd och Torp.

Torp i Bankeryd den 14 januari 1889.

C.F. Flodin

TRÅNGHALLA

Trånghalla gård

Skriftliga belägg

1389 08 29, Thranghella, donator Karl Ulfsson, mottagare Alvastra kloster¹

Ägare

Se Säterier ²

I Rätten upplästes den 15 Octobris 1662 varur följande utdragits: Brod Anderssons, Kniffasmedh och Pedher Bengtssons, Kardionansmakares köpebref daterat Jönköping den 12 September 1662 I föregående köp 15 Januarij 1661 finns som säljare upptagna Biörn Månsson, Trott Swensson uppå dheras hustrus wegnar liksom aff Jöns Swensson, Bengt Håkansson, Elias Håkansson Banckar, Zackris Lijst, Pistolmakare och Anders Swensson Lådemakare .....

År 1681 indelades gården på Kavalleriet eftersom den låg inom Jönköpings slotts Frihetsmil Följande utdraget ur köpebrev 1804: Till ÖfwersteLieutenanten, GeneralAdjutanten af Flygeln och Riddaren af Kongl Swärds Ordern Högwälborne Herr Baron Fr Klingspor uplåter .....

År 1830 förvärvades Trånghalla gård av Rustmästaren vid Husqvarna GevärsFactori Herr P Nyander. Efter ytterligare ett förhållandevis stort antal ägarbyten såldes gården till Byggmästaren L Pettersson i Stockholm och lantbrukaren Emil Annerstedt i Trånghalla, därefter började avstyckningen för byggnation av villor och sommarstugor.

Torp o backstugor

På Trånghallas mark fanns 2 st banvaktstugor, torpet Skogen samt backstugorna Marken och Nybygget eller Sjöbo.

Fornlämningar

Fornminnesregistrerade är bebyggelselämning efter backstugan Marken eller Ulvhalla samt stenbrott

HÄNDELSER

Från sandstensbrottet i Trånghalla har det sannolikt redan på 1300-talet hämtats lämplig sten för huggning av detaljer vid kyrkbyggen. Pelare, portalöverstycken, altarbord och dopfuntar. Under

---

¹ ortnamnsforskare Jan Agertz

² Frälsegodsen i Sverige under Storhetstiden

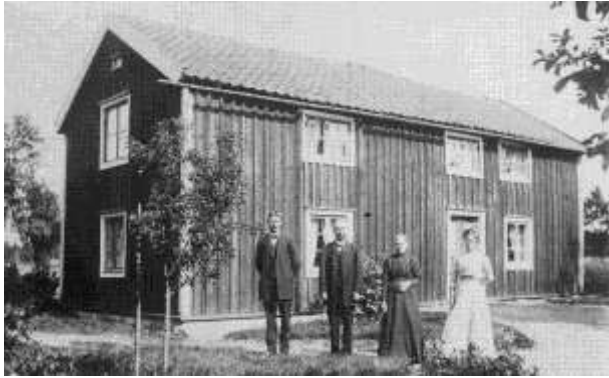

Boken om Bankeryd, Bill Landén

1600-talet bröts i Trånghalla sandsten till Kristine kyrkar, Göta Hovrätt samt gamla Rådhuset i Jönköping. Bankeryds kyrkas dopfunt samt soluret på kyrkogården är också tillverkade av sandsten från Trånghalla.

Norr om sandstensbrottet, i Berghalla, finns ytterligare ett större stenbrott, möjligen har här hämtats gråsten vid byggandet av Jönköpings slott, eller ev andra större byggnadsverk i Jönköping.

TUNABO

Sekelskiftesbild från Tunabo

Skriftliga belägg

1542 Töneboda¹

Ägare mm

Tunabo överfördes omkr 1950 till Bankeryds socken från Järstorp, uppgifter får sökas i Järstorp

Torp o backstugor

Under Tunabo fanns 4 st backstugor, Knuta-Lenas, Käringlyckan samt ytterligare 2 stugor utan kända namn

Fornlämningar

Registrerade fornlämningar finns ej

---

¹ ortnamnsforskare Jan Agertz